

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Tomáš Marvan

**Práva obětí trestných činů a možnosti jejich uplatnění
v trestním řízení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Katedra trestního práva

Datum vypracování práce: 9.3.2015

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9.3.2015

Tomáš Marvan

Obsah

Úvod.....	5
1. Pojem obětí trestného činu a poškozený	6
1.1 Rozdíly mezi obětí trestného činu a poškozeným	7
1.1.1 Vzájemný vztah oběti trestného činu a poškozeného	8
1.2 Dělení obětí trestného činu a poškozených	9
2. Historie vývoje právní úpravy postavení osob poškozených trestným činem.....	10
2.1 Trestní řád z roku 1873	11
2.2 Trestní řád z roku 1950	14
2.3 Trestní řád z roku 1956	16
2.4 Trestní řád z roku 1961	17
2.5 Právní úprava oběti trestného činu v ČR a EU	20
3. Práva obětí trestných činů.....	23
3.1 Základní zásady.....	24
3.2 Právo na poskytnutí odborné pomoci.....	28
3.3 Právo na informace	32
3.3.1 Informace poskytované oběti Policií ČR, policejním orgánem a státním zástupcem.....	33
3.3.2 Informace poskytované ostatními subjekty	36
3.3.3 Informace poskytované oběti na žádost.....	37
3.4 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	38
3.5 Právo na ochranu soukromí.....	44

3.6	Právo na ochranu před druhotnou újmou	47
3.6.1	Druhotná újma (sekundární viktimizace)	47
3.6.2	Zákon o obětech trestných činů a ochrana před druhotnou újmou	50
3.7	Právo na peněžitou pomoc	53
4.	Srovnání práv a postavení oběti trestného činu s úpravou ve Spojených státech amerických.....	58
4.1	Práva a postavení oběti trestného činu v USA	59
4.1.1	Zvláštní ochrana dětských obětí a svědků	62
4.1.2	Právo na peněžitou a odbornou pomoc	63
4.1.3	Právo na náhradu škody	64
5.	Úvahy de lege ferenda	67
	Závěr	77
	Seznam použité literatury	78

Úvod

Účelem trestního řízení bylo vždy primárně zjištění trestných činů a spravedlivé odsouzení jejich pachatelů. Právo na spravedlivý proces zaručovalo obviněnému v trestním řízení celou škálu práv, jak účinně hájit své zájmy, avšak osoba trestným činem poškozená, stála většinou v pozadí celého řízení. Sloužila pouze jako oznamovatel trestného činu a nositel důkazů, který svým svědectvím napomůže naplnění účelu trestního řízení. V historii českého právního řádu se trestní řízení posouvalo k současné podobě, kdy převládá zásada obžalovací ve spojitosti se zásadou legality a oficiality. V minulosti bylo možné, aby poškozený určitým způsobem disponoval s trestním řízením, avšak od tohoto se ustoupilo a poškozený se stal pouze jedním ze subjektů trestního řízení, který se snaží uplatnit své občanskoprávní nároky v rámci adhezního řízení.

Až v průběhu posledního půl století se začala kriminologie a právo podrobněji zabývat osobou oběti trestného činu, a to jak z viktimologického hlediska, tak trestněprávního. Důraz začal být kladen na potřebu ochrany oběti trestného činu před následky primární viktimizace, jakož i hrozbou viktimizace sekundární. Více začala být brána v potaz i újma způsobená oběti trestným činem a její právo na náhradu takové újmy bylo postupně rozšiřováno. Účast oběti na trestním řízení se oprostila od pouhého uplatňování občanskoprávního nároku na náhradu škody a oběť zaujala aktivnější úlohu v trestním řízení coby jedna z jeho stran. Nakonec s přijetím zákona o obětech trestných činů se oběť stala i subjektem zvláštní péče a přístupu ze strany státu, což reflektuje potřebu chránit oběti před újmou, která jim byla způsobena trestným činem a újmou, která jim hrozí v průběhu trestního řízení a po jeho skončení.

Tato diplomová práce se pokusí přiblížit problematiku práv a postavení obětí trestných činů, jakož i její historický vývoj. Podrobně bude rozebrán současný stav a katalog práv obětí trestných činů se zaměřením na nový zákon o obětech trestných činů a některá úskalí jejich uplatňování v praxi. Provedeno bude i porovnání české právní úpravy s úpravou práv a postavení obětí trestných činů v USA. V závěru diplomové práce jsou obsaženy kritické úvahy o nedostacích současné právní úpravy a úvahy de lege ferenda, jak je možno postavení obětí a uplatnitelnost jejich práv zlepšit.

1. Pojem oběť trestného činu a poškozený

Pojem *oběť trestného činu* je mnohovýznamový termín¹, který je sice tradičně využíván z viktimologického hlediska, avšak součástí právního řádu České republiky se stal relativně nedávno spolu s přijetím zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a nejnověji je tento pojem upraven v zákoně č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále „ZOTČ“). Odhlédneme-li od viktimologického hlediska pojmu oběť trestného činu, jedná se o subjekt, který je adresátem zvláštní péče ze strany státu z důvodu viktimizace v průběhu trestné činnosti.

Stát tímto v podstatě přijímá určitou zodpovědnost za fakt, že nebyl sto ochránit oběť před trestným činem a skrze šetrný a ohleduplný přístup a zaručení určité škály práv reflektuje nezaviněný stav oběti trestného činu. Jednotlivec může pouze z určité části ovlivnit, zdali se oběti stane či nikoli a rozhodně ji nelze klást trestný čin za vinu. Ta leží na pachateli a stát, pokud již k trestnému činu došlo, by měl v co největší míře zmírnit jeho následky, předejít vzniku druhotné újmy (sekundární viktimizaci) a v neposlední řadě oběti pomoci dosáhnout náhrady škody a navrátit její život jak z materiálního tak imateriálního hlediska do původního stavu.²

Pojem *poškozený* je na druhou stranu ryze procesní termín, který označuje jeden ze subjektů trestního řízení, jehož je zároveň stranou, a který je ze zákona nadán určitými právy k podpoře svých zájmů a naplnění účelu trestního řízení. Jedná se o pojem užší nežli oběť trestného činu. Je nepochybné, že v mnoha případech praxe bude oběť trestného činu a poškozený tatáž osoba, avšak tyto pojmy nelze zaměňovat, jelikož se jedná o nahlížení na danou problematiku z jiného úhlu.

¹ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 16.

² Jelínek, J., Grivna, T.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 25.

1.1 Rozdíly mezi obětí trestného činu a poškozeným

Jak jsem zmínil výše, poškozený je jedním ze subjektů trestního řízení a jeho definice je obsažena v § 43 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále „TrŘ“), který poškozeného definuje jako osobu fyzickou či právnickou, které bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda či nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil. V odstavci druhém je obsažena negativní definice, která z pojmu poškozený vyřazuje takovou osobu, která se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozena, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele či není s trestným činem v příčinné souvislosti.

Oběť trestného činu je naproti tomu definována v § 2 odst. 2 ZOTČ coby fyzická osoba, které trestný činem vznikla nebo měla vzniknout újma na zdraví, majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Tímto se rozumí takzvaná oběť přímá, avšak zákon pod pojem oběť trestného činu subsumuje rovněž oběť nepřímou, tj. příbuzného v pokolení přímém, sourozence, osvojence, osvojitele, manžela, registrovaného partnera či druha přímé oběti, která v důsledku trestného činu zemřela.³

Z těchto definic vyplývají určité rozdíly mezi oběma pojmy. Předně obětí trestného činu oproti poškozenému nemůže být právnická osoba, jelikož pouze osoba fyzická je schopna smyslově a pocitově vnímat útrapy ji způsobené trestnou činností a jen ona je vytavena riziku vzniku sekundární viktimizace, před kterou je nutno oběť trestného činu chránit.

Zásadním rozdílem je dále to, že dle § 2 odst. 1 ZOTČ se pro účely zákona trestným činem rozumí i čin jinak trestný, neboli že ochrana je zaručena i obětem, kterým byla újma způsobena trestně neodpovědnou osobou, ať už pro nedostatek věku či nepřičetnost. A dále dle znění § 3 odst. 1, že osoba, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je za oběť považována, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti. Na její postavení však nemá vliv, nebyl-li pachatel zjištěn či odsouzen. Oproti tomu poškozený je subjektem trestního řízení a jeho

³ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 269.

postavení je tudíž spjato s osudem trestního řízení, mimo nějž mu nenáleží žádná zvláštní práva.

Na rozdíl od oběti trestného činu ovšem může na místo poškozeného nastoupit jeho právní nástupce, kupříkladu pojišťovna, která v rámci pojistného plnění nahradila újmu vzniklou původnímu poškozenému a z důvodu postoupení pohledávky se domáhá svého nároku vůči obžalovanému v adhezním řízení. Oběť trestného činu svá práva zcizovat nemůže.

1.1.1 Vzájemný vztah oběti trestného činu a poškozeného

Výše jsem zmínil, že poškozený je subjektem trestního řízení, popřípadě v jednání před soudem jeho stranou, z čehož vyplývá, že jeho práva jsou neoddělitelně spjata právě s trestním řízením. Zákonná definice je v mnoha ohledech totožná s definicí oběti trestného činu, a pokud bude původním poškozeným fyzická osoba, je jisté, že tato osoba bude zároveň obětí trestného činu dle ZOTČ. Cílem úpravy obou institutů je zajištění co největší ochrany práv osoby postižené trestným činem a zmírnění jeho dopadu na ni. TrŘ zaručuje poškozenému poměrně širokou škálu procesních práv v rámci trestního řízení a umožňuje tedy, aby tato osoba svými úkony ovlivnila výsledek a domohla se vedle materiální satisfakce i zadostiučinění morálního, což má zásadní význam pro obnovení důvěry oběti v právní řád a v dosažitelnost spravedlnosti. Účast oběti v trestním řízení je totiž pro oběť zásadní i pouze pro její vlastní pocit, že je jí nasloucháno a celé řízení má pro ni nezřídka očistný charakter. Viktimologie o tomto hovoří jako o *procedurální spravedlnosti*, která v případě férového a ohleduplného zacházení s obětí je pro ni důležitější než *spravedlnost distribuční*, tj. výsledek samotného řízení.⁴

Ne každá oběť trestného činu je zároveň poškozeným, jelikož na postavení oběti trestného činu nemá dopad, zdali byl pachatel zjištěn či odsouzen, ani jestli se jedná o čin jinak trestný, který by nebyl předmětem trestního řízení. Avšak v případě, že dojde k souběhu postavení oběti trestného činu a poškozeného v jediné osobě, jsou procesní práva poškozeného dle TrŘ zásadním nástrojem prosazování zájmů oběti trestného činu

⁴ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 137.

a v konečném důsledku i naplnění smyslu a účelu ZOTČ. Mezi oběma instituty je tudíž synergický vztah a navzájem se doplňují.

1.2 Dělení obětí trestného činu a poškozených

Vedle oběti přímé a nepřímé, které jsem zmínil výše, ZOTČ obsahuje ještě jednu zvláštní kategorii obětí trestného činu a tou je *zvlášť zranitelná oběť*. Obětí trestného činu může být pouze fyzická osoba, avšak ne každá oběť snáší dopad trestného činu stejně, a proto některým fyzickým osobám z důvodu jejich vyššího stupně ohrožení sekundární viktimizací, zranitelnosti či nižší schopnosti brát se o svá práva a nároky poskytuje ZOTČ rozsáhlejší míru ochrany. Jde o uznání legitimního nároku některých druhů obětí na citlivější a zvláštní přístup, jakož i širší katalog práv a možných opatření ze strany státu.⁵

V § 2 odst. 4 takovéto osoby vymezuje pojmem *zvlášť zranitelné oběti*, kterým rozumí takové oběti trestného činu, které jsou *dítětem, osobou fyzicky, mentálně či obdobně postiženou nebo jsou obětí trestného činu obchodování s lidmi či obětí trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilím, jestliže je vzhledem ke specifickým vlastnostem oběti* (věk, rasa, sexuální orientace, rozumová vyspělost atd.) *zvýšené nebezpečí vzniku sekundární viktimizace*. Tento pojem vedle ZOTČ zohledňuje i TrŘ, který ji v § 51a přiznává právo, aby ji byla právní pomoc poskytovaná zmocněncem poskytnuta bezplatně či za sníženou odměnu, nemá-li dostatek prostředků.

Poškozený je TrŘ rozdělován na dvě kategorie a to *poškozený, který může žádat náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo vydání bezdůvodného obohacení* (dále obecně „náhrada škody“) a *poškozený, který toto oprávnění nemá*.⁶ Práva a postavení poškozeného v trestním řízení se totiž neomezují pouze na jeho majetkové nároky vůči pachateli, nýbrž svou účastí v trestním řízení jako subjekt na straně obžaloby, může svými úkony napomoci objasnění skutkového stavu a spravedlivému

⁵ Čírtková, L. Viktimologie pro forezní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 125 – 134.

⁶ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 272.

potrestání pachatele a absence jakéhokoli majetkového či jiného nároku vůči obviněnému není vůči postavení poškozeného na překážku.

2. Historie vývoje právní úpravy postavení osob poškozených trestným činem

V rámci právního řádu na území České republiky je samotný termín oběť trestného činu relativně nový, avšak právy a postavením osob poškozených trestnou činností se právo zabývalo po staletí. V průběhu času docházelo k zásadnímu vývoji širě práv obětí trestné činnosti a jejímu postavení v trestním řízení. Předně došlo k odklonu od soukromožalobních prvků, které byly součástí českého právního řádu až do roku 1950, kdy bylo trestní řízení plně podřízeno *zásadě oficiality a legality* a naplnění obžalovací zásady bylo svěřeno výhradně do rukou prokurátora, čímž poškozená osoba ztratila určité možnosti ovlivňování průběhu trestního řízení, respektive jeho samotnou existenci, avšak s dalším rozvojem úpravy byl tento fakt kompenzován rozšiřováním procesních práv poškozeného, jakožto i možností uplatnění nároku na náhradu škody v adhezním řízení.

Otázka práv obětí trestných činů se koncem 50. letech 20. století stala jednou z oblastí zájmu i na mezinárodním měřítku, kdy byly konány první viktimologické konference, které upozorňovaly na potřebu zvýšeného zájmu o postavení obětí trestných činů a potřeby jejich ochrany.⁷ První mezinárodní dokumenty byly přijímány v letech sedmdesátých, přičemž k hlavnímu rozpuku došlo až v 80. letech, kdy byly přijaty mezinárodní dokumenty jak v rámci Organizace spojených národů (dále „OSN“), tak Rady Evropy. Tímto byl započat kýžený trend rozšiřování práv obětí trestných činů a hlavně zavedení určité základní zásady šetrného a ohleduplného přístupu k obětem trestných činů, jakožto i uvedení celé této problematiky do povědomí širší veřejnosti, což má příznivý dopad na otázku případné stigmatizace ze strany společnosti a předcházení vzniku sekundární viktimizace. A v neposlední řadě je třeba zmínit i dopad

⁷ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 2 – 10.

legislativy Evropské unie na vývoj české vnitrostátní právní úpravy, která se otázkou práv a postavení obětí trestných činů podrobněji zabývá od konce 90. let.⁸

V rámci své diplomové práce se vývojem české právní úpravy budu zabývat až od doby přijetí trestního řádu č. 119/1873 ř. z. (dále „trestní řád z roku 1873“), který do české právní úpravy zavedl reformní přístupy a kterému za vzor stál Napoleonův Code d'instruction criminelle z roku 1808.⁹

2.1 Trestní řád z roku 1873

Trestní řád z roku 1873 z hlediska postavení v trestním řízení rozděloval osobu poškozenou na *soukromého žalobce* a *soukromého účastníka* a to podle toho, zdali daný čin spadl mezi trestné činy stíhatelné na základě soukromé žaloby či se jednalo o veřejnožalobní delikty stíhané z úřední povinnosti. Další výjimkou ze zásady oficiality a legality byly též delikty návrhové a delikty ku zmocnění stíhaných, které podmiňovaly právo veřejného žalobce k započetí trestního stíhání buďto návrhem soukromé osoby či jiného úřadu, nebo zmocněním.¹⁰ Je třeba ovšem zmínit, že soukromá žaloba a ostatní výjimky ze zásady oficiality a legality patřily spíše mezi ojedinělé úkazy a zpravidla se většina trestných činů stíhala právě z úřední povinnosti.¹¹

Dle § 47 trestního řádu z roku 1873 se mohl každý, komu bylo veřejnožalobním deliktem ublíženo v jeho právech, až do počátku hlavního přelíčení přihlásit se svým soukromoprávním nárokem, čímž se stal soukromým účastníkem. Nešlo tedy o jakékoli ublížení, nýbrž pouze o ublížení na právech majetkových či rodinných a bylo též zapotřebí, aby k poškození skutečně došlo. Pouhý pokus trestného činu či možnost

⁸ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezni řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 29 - 58.

⁹ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezni řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 61.

¹⁰ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 18.

¹¹ Kallab, J. Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, část obecná i zvláštní. Praha : Melantrich, 1935, s. 36.

budoucí škody k uplatnění soukromoprávního nároku v adhezním řízení nestačily.¹² Ke škodě vzniklé trestným činem se dle § 365 trestního řádu z roku 1873 mělo přihlížet z moci úřední, z čehož vyplývá, že byla-li osoba poškozená trestným činem známa, měla být o konání trestního řízení vyrozuměna, aby mohla své nároky uplatnit.

Soukromý účastník požíval právo vším napomáhat státnímu zástupci a vyšetřujícímu soudci s usvědčením obviněného, nahlížet do spisů, a to již v přípravném řízení, být obeslán k účasti na hlavním přelíčení a účastnit se ho a v jeho průběhu klást otázky obžalovanému, svědkům a znalcům, jakožto i právo na závěrečnou řeč po státním zástupci, ve které mohl učinit a odůvodnit své návrhy. V případě jeho nepřítomnosti byl poučen o tom, že se jeho návrhy budou číst ze spisu. Dále měl právo na podpůrnou žalobu, kterou podrobněji zmíním níže a v rámci přestupkového řízení byl rovněž oprávněn podat opravné prostředky stran svých nároků, pokud byly přiznány pouze z části.¹³

Tehdejší nauka shodně označovala za nejvýznamnější právo soukromého účastníka právo převzít trestní stíhání po státním zástupci, který od stíhání upustil, čímž se z vedlejší procesní strany stal stranou hlavní v pozici *podpůrného žalobce*.¹⁴ Na rozdíl od soukromého účastenství zde ovšem nestačilo samotné prohlášení osoby poškozené trestným činem, nýbrž muselo být o jeho přípuštění coby podpůrného žalobce rozhodnuto zvláštním usnesením soudu. Způsob řízení o jeho přípuštění závisel na stadiu trestního řízení. V případě vyhovění nastoupil soukromý účastník na místo státního zástupce coby veřejný žalobce, avšak jeho procesní práva se odvíjela analogicky od úpravy žalobce soukromého se všemi jeho omezeními.

Od státního zástupce se odlišoval kupříkladu tím, že nemohl podat proti rozsudku jiné opravné prostředky než coby soukromý účastník a neměl ani právo podat návrh na

¹² Storch, F. Řízení trestní rakouské. I. díl. Praha : J. Otto, 1887, s. 281.

¹³ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 64 - 65.

¹⁴ Srov. Kallab, J. Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, část obecná i zvláštní. Praha : Melantrich, 1935, s. 84.

obnovu řízení. Dále neměl jak napadnout propuštění obviněného z vazby, mohl podat obžalovací spis až po předcházejícím přípravném vyšetřování a týkaly se ho nevyvratitelné domněnky o upuštění od stíhání, o kterých pojednám níže. Státní zástupce měl i nadále právo být informován o průběhu trestního řízení a kdykoli jej mohl od podpůrného žalobce zpět převzít, čímž se podpůrný žalobce stával opět soukromým účastníkem.¹⁵

Na rozdíl od podpůrného žalobce, který nastupoval na místo státního zástupce a přebíral po něm pozici veřejného žalobce, trestní řád z roku 1873 umožňoval též, aby trestní řízení bylo zahájeno v určitých případech výhradně na základě žaloby soukromé. Podat obžalobu mohla osoba, v jejíchž právech ji bylo ublíženo jedním z deliktů, u kterých trestní zákon z roku 1852 (zákon č. 117/1852 ř. z.) stanovil, že se stíhají k návrhu osoby soukromé. Takovými delikty byly např. *opilství, krádež a zpronevěra v rodině, cizoložství, jiné hrubší nemravnosti v rodině, urážka na cti spáchaná obsahem spisu tištěného* atd.¹⁶ Jak je vidno, jednalo se typově o delikty, které ohrožovaly společnost spíše nepřímou a bezprostřední dopad měly primárně na osoby určitým způsobem spřízněné s pachatelem, či šlo o takové delikty, u kterých bylo vhodné ponechat na vůli poškozeného, zdali se jím cítí být natolik zasažen, aby danou věc řešil v rámci trestního řízení. V pojetí, účelu a výčtu soukromožalobních deliktů můžeme spatřovat mnohé podobnosti se současným institutem trestního stíhání se souhlasem poškozeného dle § 163 TrŘ

Jak jsem již zmínil v pojednání o podpůrném žalobci, soukromý žalobce byl ve svých procesních právech oproti státnímu zástupci omezen. Jedním z velmi nekompromisních omezení jeho postavení je zavedení *nevyvratitelných domněnek*, že soukromý žalobce od stíhání upustil, pokud byl v zákonem daných situacích nečinný, např. pokud v zákonné lhůtě nepodal obžalovací spis a neučinil návrhy potřebné k udržení obžaloby, nepřišel k hlavnímu líčení, neučinil při hlavním líčení závěrečný návrh či dle § 49 zákona č. 111/1927 Sb. nepředcházelo podání obžaloby jednání o

¹⁵ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 72.

¹⁶ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 12.

uzavření smíru.¹⁷ Při splnění takovéto podmínky nastoupila nevyvratitelná domněnka, že soukromý žalobce od stíhání upustil a jeho nárok se stal neuplatnitelným. Oproti státnímu zástupci mu též hrozilo, že bude *odsouzen k náhradě nákladů řízení*, což je sice pochopitelné opatření před zneužíváním soukromé žaloby, avšak zároveň je to značná překážka, která obzvláště nemajetným osobám mohla fakticky znemožnit dosažení spravedlnosti. Soukromý žalobce se mohl na žádost nechat zastupovat státním zástupcem, avšak ten v takovém případě figuroval opravdu pouze jako jeho zástupce a náleželo mu jen tolik procesních práv, jako soukromému žalobci samotnému.

2.2 Trestní řád z roku 1950

Trestní řád č. 87/1950 Sb. (dále „trestní řád z roku 1950“ byl spolu s novým trestním zákonem a dalšími zákony součástí velké rekonstrukce práva v období tzv. *právníké dvouletky*. Trestní řád z roku 1950 byl postaven na zásadě veřejné žaloby a nepřipouštěl soukromou ani podpůrnou žalobu. Osoby mohly pouze dát trestním oznámením podnět k trestnímu řízení.¹⁸

Dle § 85, 86 trestního řádu z roku 1950 se poškozeným rozuměl ten, kdo utrpěl škodu trestným činem, který byl předmětem trestního řízení. Mohla jím být osoba fyzická, právnická či stát. Teorie, ať již D. Císařová a J. Čížková¹⁹ či J. Látal²⁰ došla ke shodnému výkladu těchto ustanovení v tom smyslu, že poškozený je zde vymezen velmi úzce, jelikož z dikce zákona vyplývá, že poškozeným je pouze ten, kdo je oprávněn uplatnit svůj nárok na náhradu škody v adhezním řízení. Samotný termín škody byl nadto rovněž chápán velmi úzce, jelikož s výjimkou nároků v rámci práva rodinného, např. navrácení uneseného dítěte atp., šlo pouze o materiální nároky vyjádřitelné

¹⁷ Gřivna, T. Soukromá žaloba v trestním řízení. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006, s. 19.

¹⁸ Růžička, M., Púry, F., Zedulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 134.

¹⁹ Císařová, D., Čížková, J. Poškozený v československém trestním řízení. Praha : Univerzita Karlova, Iuridica Monographia, 1982, č. XXXVII, s. 19.

²⁰ Srov. LÁTAL, Jaroslav. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: SEVT, 1994, 246 s.

v penězích, čímž byla vyloučena náhrada za újmu morální či náhrada újmy na zdraví bez možnosti uplatnění peněžitých nároků.²¹

Trestní řád z roku 1950 respektoval právo poškozeného na uplatnění nároku na náhradu škody a jeho zájem na výsledku trestního řízení, který mu poskytoval určité osobní zadostiučinění. V zájmu procesní ekonomie bylo preferováno, aby o soukromoprávním nároku poškozeného bylo rozhodnuto v rámci adhezního řízení a poškozený nemusel být odkázán se svým nárokem ke zvláštnímu občanskoprávnímu řízení. Nicméně rovněž bylo v zájmu procesní ekonomie, aby případné komplikované dokazování nebránilo rychlému naplnění hlavního účelu trestního řízení, tj. zjištění trestného činu a potrestání jeho pachatele. Z hlediska rozhodnutí o nároku poškozeného byla však v trestním řádu z roku 1950 zavedena zásadní změna, kdy vedle *vyhovění nároku a odkázání na soukromoprávní řízení* umožňovala rovněž *zamítnutí nároku* a to zcela či z části, avšak ve všech případech šlo o *meritorní rozhodnutí*, které mělo povahu *res iudicata*, což poškozenému znemožňovalo, aby se se svým nárokem obrátil na soukromoprávní řízení.²² V takovém případě zbývalo poškozenému již jen odvolání.

Domnívám se, že ačkoli bylo zcela zamítavé rozhodnutí sice věcí ojedinělou, vzhledem k tomu, že účelem trestního řízení primárně nebyla náhrada škody a dokazování nároků poškozeného v zájmu rychlosti řízení tudíž nesmělo překročit únosnou mez, bylo zamítavé rozhodnutí s takovýmito důsledky potenciálně velmi škodlivé z hlediska dobytosti soukromoprávních nároků poškozeného.

Poškozenému byla trestním řádem z roku 1950 zaručena možnost uplatnit své nároky vzešlé z trestného činu a činit návrhy jak v hlavním, tak v odvolacím líčení. V zájmu řádného uplatnění tohoto oprávnění byl poškozený nadán právem nahlížet do spisů, být vyrozuměn o hlavním a odvolacím líčení, klást vyslychaným osobám otázky, učinit návrh k uplatnění svého nároku a to až do chvíle, kdy se soud odebral k závěrečné poradě, právo být zastoupen zmocněncem a v neposlední řadě právo podat odvolání

²¹ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 135.

²² Rolenc, O. Několik poznámek k adheznímu řízení. Socialistická zákonnost, 1955, s. 548.

proti odsuzujícímu rozsudku pro nesprávnost výroku o jeho nárocích či v případě, že o nich soud vůbec nerozhodl. Aby mohl poškozený svá práva efektivně využít, byl prokurátor a v řízení před soudem předseda senátu povinni poškozeného o jeho právech poučit.²³

Nakonec je třeba zmínit úpravu nového institutu, který již sice byl v obdobné formě využíván na Slovensku dle uherského trestního řádu zák. čl. XXXIII z roku 1896, avšak na českém území do této doby dosud nikoli a který odráží snahu zákonodárce hájit zájmy poškozeného v trestním řízení.²⁴ Jde o institut *zajištění nároků poškozeného* vešlých z trestného činu, který umožňoval, aby v přípravném řízení prokurátor a v řízení před soudem soud mohli v případě důvodné obavy, že uspokojení nároků poškozeného bude mařeno, zajistit movité věci obviněného, popřípadě též jeho pohledávky. Tento institut je součástí českého právního řádu do dnes a slouží jako důležitá pojistka pro reálnou dosažitelnost náhrady vzniklé újmy poškozenému.

2.3 Trestní řád z roku 1956

Nyní se krátce vyjádřím k hlavním změnám v pojetí poškozeného, který přinesl trestní řád č. 64/1956 Sb. (dále trestní řád z roku 1956). Práva a postavení poškozeného totiž nebyly středobodem zájmu nového trestního řádu a rozsah změn v této oblasti nebyl příliš rozsáhlý. Poškozený byl definován jako osoba, které trestným činem byla způsobena škoda, pokud by nárok na její náhradu bylo možno uplatňovat před soudem v řízení občanskoprávním, nebyl-li v řízení spoluobviněným.²⁵ Poškozený musel o přiznání nároku požádat nejpozději do zahájení hlavního líčení, přičemž toto právo neměl vůbec, šlo-li o řízení o trestných činech náležejících do příslušnosti krajského nebo vyššího vojenského soudu, dále ve stanném řízení a rovněž pokud již nárok

²³ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 137 - 138.

²⁴ Rolenc, O. Několik poznámek k adheznímu řízení. Socialistická zákonost, 1955, s. 542 - 543.

²⁵ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 161.

uplatnil v občanskoprávním řízení, kdy šlo buďto o překážku litispendence či res iudicata.²⁶

Z hlediska rozhodování o nároku poškozeného na náhradu škody je třeba pozitivně vnímat fakt, že bylo upuštěno od možnosti, aby soud nárok poškozeného zamítl. Nyní bylo možné pouze nároku vyhovět zcela či z části, nebo poškozeného odkázat s uplatněním nároku na řízení občanskoprávní. S tímto ovšem souvisí další změna a to odebrání práva poškozeného podat odvolání proti rozsudku, což bylo vyargumentováno v tom smyslu, že poškozený, jehož nárokům nebylo v adhezním řízení vyhověno, má stále možnost svůj nárok před soudem uplatnit, a tudíž není zapotřebí, aby bylo odvoláním ve věci jeho nároku trestní řízení prodlužováno.²⁷ S touto argumentací ovšem nemohu souhlasit, jelikož opomíjí kupříkladu případy, kdy soud o včas uplatněném nároku poškozeného nerozhodl vůbec, ačkoli by to důkazní situace umožňovala, čímž se nedůvodně oddaluje dosažení práv osoby poškozené trestným činem.

2.4 Trestní řád z roku 1961

Jelikož se jedná o trestní řád, který je účinný na českém území do dnes, byť v notně novelizované podobě, a jelikož jeho současná úprava se neoddělitelně dotýká jádra tématu mé diplomové práce, v jejíchž dalších částech se budu jeho ustanoveními o právech a postavení poškozeného podrobněji zabývat, zmíním zde pouze hlavní změny a vývojové směry, které tento trestní řád do české úpravy vnesl.

TrŘ znamenal značný posun vpřed oproti předchozím úpravám a to v mnoha ohledech. Předně došlo k zásadnímu rozšíření institutu poškozeného, jakožto i nový přístup k jeho roli v trestním řízení. Stejně jako v trestním řádu z roku 1956 byl i zde poškozený v roli jedné ze stran trestního řízení, avšak na rozdíl od přecházejícího trestního řádu byla jeho role oddělena od jeho majetkoprávních nároků vůči obviněnému a bylo mu přiznáno právo, aby se při splnění podmínek účastnil trestního řízení se všemi souvisejícími procesními právy, aniž by zároveň uplatňoval nárok na

²⁶ Tamtéž, s. 166.

²⁷ Tamtéž, s. 175.

náhradu škody. § 43 odst. 1 TrŘ totiž přiznává postavení poškozeného tomu, komu bylo ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda. Na jeho postavení tedy vznik nároku na náhradu škody nehrál žádnou roli a poškozený mohl svá procesní práva uplatňovat, i pokud mu vznikla jiná škoda kupříkladu pouhým pokusem trestného činu či byla poškozenému škoda pachatelem již nahrazena.²⁸

V původním znění TrŘ bylo rovněž prokurátorovi poskytnuto právo, aby sám podal návrh, aby byla obžalovanému uložena povinnost nahradit škodu, pokud si to vyžadovala ochrana zájmů státu, pracujících či socialistického vlastnictví, a to i bez souhlasu poškozeného. Toto oprávnění sice nepochybně zasahovalo do svobody rozhodování poškozeného o svých majetkových právech, avšak zároveň mohlo v určitých případech sloužit jako prvek ochrany poškozeného, který by z důvodů nezájmu a neznalosti nárok, jakkoli by byl oprávněný, neuplatnil. Tomu navzdory bylo toto oprávnění prokurátora novelou trestního řádu č. 178/1990 Sb. zrušeno. Prokurátor měl dále možnost i z vlastní iniciativy provést zajištění nároku na náhradu škody na majetku obviněného. Zajištění nově podléhaly vedle movitých věcí a pohledávek též věci nemovitě, což umožnilo efektivnější zajištění nároku v případě větších částek.

Z hlediska nového dělení poškozených na ty, kteří oplývali právem na náhradu škody a na ty bez tohoto nároku, je možné dělit i jejich procesní práva na práva obecná, náležející oběma kategoriím a práva vyhraněná poškozenému, coby subjektu adhezního řízení, jak uvádí D. Císařová a J. Čížková.²⁹ Mezi práva poškozeného patřilo právo nahlížet do spisu, které bylo ovšem v určitých případech omezitelné z důvodu souběhu postavení poškozeného a svědka. Znalost obsahu spisu by totiž mohla ovlivnit jeho svědeckou výpověď, která je nezřídka zásadní pro objasnění objektivní pravdy, jelikož právě poškozený bývá tím, kdo trestný čin svými smysly vnímal bezprostředně a může o něm poskytnout zásadní informace. Právo poškozeného v takovém případě ustupuje hlavnímu účelu trestního řízení. Z obdobných důvodů měl být poškozený coby svědek

²⁸ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 188.

²⁹ Císařová, D., Čížková, J. Poškozený v československém trestním řízení. Praha : Univerzita Karlova, Iuridica Monographia, 1982, č. XXXVII, s. 39 – 47.

v hlavním líčení vyslechnut přednostně a to hned po obžalovaném, aby jeho výpověď nebyla ovlivněna výpověďmi ostatních svědků, kterých by coby procesní strana byl nutně přítomen.

Dále měl poškozený právo účasti na dokazování a to jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem. Mohl činit návrhy na doplnění dokazování, klást vyslýchaným otázky a náleželo mu též právo, aby se k celé věci vyjádřil v rámci závěrečné řeči.³⁰ Oproti trestnímu řádu z roku 1956 bylo poškozenému navraceno právo podat odvolání proti rozsudku soudu I. stupně, ovšem pouze pro nesprávnost výroku o náhradě škody nebo proto, že takový výrok chyběl. Z dalších opravných prostředků měl poškozený v původním znění již jen právo podat stížnost proti některým rozhodnutím o zajištění nároku poškozeného. Velmi důležité právo podat stížnost proti meritorním rozhodnutím v přípravném řízení, např. usnesení o odložení či zastavení trestního stíhání, v současné podobě absentovalo a postupně bylo do TrŘ zaváděno až novelami v 90. letech.

Samozřejmě nelze opominout právo poškozeného, kterému náležel nárok na náhradu škody, navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit způsobenou škodu v adhezním řízení. Tento návrh musel být učiněn nejpozději v hlavním líčení před započítím dokazování. Nově se tento nárok týkal jakékoli škody, tedy i té, k jejímuž přiznání by soud běžně nebyl oprávněn či by muselo předcházet jiné řízení, např. rozhodčí řízení.³¹ Soud mohl náhradu škody přiznat zcela či z části, a pokud tomu nebránily závažné důvody, měl tak i učinit. Pokud by dokazování oprávněnosti a výše nároku poškozeného mělo neúměrně prodlužovat trestní řízení, soud mohl poškozeného s jeho nárokem či částí odkázat na řízení občanskoprávní či na řízení před jiným příslušným orgánem.³²

³⁰ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 193.

³¹ Látal, J. Poškozený v československém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. Praha : Příručky Ministerstva spravedlnosti ČSR, sv. 44, 1984, s. 13.

³² Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 198 – 202.

TrŘ v § 46 upravuje povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit poškozeného o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění. Tento paragraf za dobu své existence doznal jediné změny v souvislosti s přijetím ZOTČ v roce 2013, jež zavádí povinnost orgánů činných v trestním řízení, poučit poškozeného, který má zároveň postavení oběti dle ZOTČ, o jeho právech plynoucích mu ze ZOTČ.

Od 90. let do současnosti byl TrŘ mnohokrát novelizován, aby odpovídal současným požadavkům oproštěným od reziduí socialistického práva a četné novelizace se přímo dotýkaly i úpravy práv a postavení poškozeného. Byly zavedeny různé formy odklonů, rozšířeno právo poškozeného podávat opravné prostředky v přípravném řízení, možnost bezplatného právního zastupování v určitých případech a v neposlední řadě zavedení výjimky ze zásady legality, kterou bylo podmínění trestního stíhání určitých trestných činů souhlasem poškozeného atd.

2.5 Právní úprava oběti trestného činu v ČR a EU

Samotný termín oběť trestného činu byl zaveden až zákonem č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, přičemž zaměření úpravy je patrné již z názvu předpisu. Oběť dle tohoto zákona byla ovšem vymezena velice úzce, jelikož šlo pouze o takové fyzické osoby, kterým v důsledku trestného činu vznikla škoda na zdraví, popřípadě byla-li trestným činem způsobena smrt, rovněž osoby pozůstalé, které byli rodičem, manželem či dítětem zemřelého a žili s ním v domácnosti a osoby kterým zemřelý poskytoval či měl poskytovat výživu.³³

Oběť dle tohoto zákona byla oprávněna žádat stát o *jednorázovou peněžitou částku na pomoc k překlenutí zhoršené sociální situace vzniklé trestným činem* a to za předpokladu, že byl pachatel za tento trestný čin buďto odsouzen, či zproštěn pro nepřičetnost. Peněžité pomoci se rovněž poskytovala, pokud nebyl pachatel vůbec znám či dosud nebyl odsouzen, avšak nejsou důvodné pochybnosti o tom, že škoda na zdraví vznikla v důsledku trestného činu. Peněžité pomoci byla poskytována ve výši prokázané ztráty na výdělku a nákladů spojených s léčením, popřípadě u pozůstalých nákladů

³³ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 12.

spojených s pohřbem a nákladů na výživu, avšak celková výše byla omezena a bylo možné s přihlédnutím k sociální situaci oběti vyplacenou peněžitou částku snížit.

Na samém konci 90. let se Evropská unie (dále EU) začala podrobněji zabývat otázkou zlepšení postavení obětí trestných činů a jejich odškodňování. K tomuto vyzval Vídeňský akční plán z roku 1998, načež v následujícím roce Evropská komise vydala zprávu, ve které předkládala úvahy o normách a opatřeních, jež je třeba přijmout ke zlepšení postavení a práv obětí v EU.³⁴ V návaznosti na tuto zprávu v březnu 2001 přijala Rada EU *Rámcové rozhodnutí o postavení obětí v trestním řízení 2001/220/SVV*. Toto rámcové rozhodnutí mělo za cíl poskytnout co nejlepší právní ochranu obětem trestné činnosti bez ohledu na členský stát pobytu a zajistit zaručení základních práv obětí trestných činů napříč celou EU skrze koordinaci právních řádů. Dále mělo za cíl zapojit subjekty a poskytovatele specializovaných služeb pomoci obětem trestných činů, jak před trestním řízením, tak v jeho průběhu a po skončení a zajistit v odůvodněných případech bezplatnou právní pomoc.

Evropská komise vydala v průběhu účinnosti rámcového rozhodnutí dvě hodnotící zprávy v roce 2004 a 2009, ve kterých konstatovala, že cíle rámcového rozhodnutí nebyly naplněny a členské státy nezajistily přijetí odpovídajících právních předpisů k zajištění požadavků rámcového rozhodnutí, přičemž Česká republika nebyla výjimkou.³⁵ Z tohoto důvodu byl obsah rámcového rozhodnutí zrevidován a doplněn o další zásady a výsledek přijat coby *směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu* a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí. Členské státy mají povinnost tuto směrnici transponovat do svých právních řádů do 16. listopadu 2015.

³⁴ Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. Poškozený a adhezní řízení v České republice. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 49.

³⁵ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 8.

Česká republika tuto svou povinnost z větší části naplnila přijetím zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, který nahradil zákon o poskytování peněžité pomoci obětem trestné činnosti a jenž obsahuje komplexní úpravu práv obětí trestných činů soustředěnou v zájmu přehlednosti a srozumitelnosti pro oběti v jediném předpisu. Jelikož ovšem byl zákon přijímán ještě před tím, než bylo známo definitivní znění směrnice 2012/29/EU, ne všechna její ustanovení byla správně a úplně transponována a bude tedy pravděpodobně třeba v tomto ohledu přistoupit k novelizaci. Jelínek například shledává za největší nedostatek ZOTČ ve vztahu ke směrnici 2012/29/EU nereflektování vývoje v přístupu k prvnímu poskytování informací oběti, při kterém je zapotřebí řádně zohlednit konkrétní potřeby a osobní situaci oběti v dané chvíli.³⁶

Otázky obětí trestných činů se v současné době dotýkají ještě dvě další směrnice. Jednou z nich je *směrnice 2011/99/EU ze dne 13. prosince 2011 o evropském ochranném příkazu*, jež zavádí tzv. *evropský ochranný příkaz*, který je možné vydat, pokud oběť trestného činu, k jejíž ochraně před trestným činem bylo přijato určité ochranné opatření, se rozhodne pobývat či již pobývá v jiném členském státě. Na základě evropského ochranného příkazu musí takový členský stát přijmout dle svého právního řádu veškerá vhodná opatření v zájmu pokračování ochrany oběti. Členské státy mají povinnost směrnici transponovat do 11. ledna 2015, přičemž k datu vypracování mé diplomové práce tak dosud Česká republika neučinila. Základní předpoklady byly splněny novelou trestního řádu, kterou byla zavedena potřebná ochranná opatření v rámci trestního řízení³⁷ a v současné době je v Senátu ČR projednáván návrh novely zákona o mezinárodní justiční spolupráci, kterým by měla být směrnice plně implementována.

Poslední směrnicí je *směrnice 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů*, která posiluje spolupráci orgánů členských států a usnadnění přístupu k odškodnění, stal-li se trestný čin na území jiného členského státu, než má

³⁶ Jelínek, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 15.

³⁷ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 10.

obětí bydliště.³⁸ Tato směrnice byla implementována již jednou z novel zákona o odškodňování obětí trestné činnosti a v současné době soulad s ní provádí ZOTČ.

3. Práva obětí trestných činů

Práv obětí trestných činů se dotýká celá řada předpisů, ovšem těmi nejdůležitějšími jsou zákon o obětech trestných činů (ZOTČ), trestní řád (TrŘ), zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (dále „zákon o sociálních službách“), zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (dále „zákon o Policii“), zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (dále „zákon o zvláštní ochraně svědka“) a další. ZOTČ je sice zákonem, který slouží jako komplexní úprava celé problematiky práv obětí trestných činů, avšak to neznamená, že k plnému uplatnění těchto práv není zapotřebí dalších zákonů. Obzvláště provázanost ZOTČ s trestním řádem je zcela zásadní, jelikož jsou to právě orgány činné v trestním řízení (dále „OČTŘ“), které se nejčastěji dostanou do prvního kontaktu s obětí trestného činu, a tudíž je třeba zajistit, aby jejich přístup k obětem a provádění úkonů trestního řízení byly plně v souladu se základními zásadami a právy obětí dle ZOTČ, jakož i TrŘ. Rovněž je třeba mít na paměti, že největšího uplatnění svých práv dosáhnou oběti trestného činu právě v rámci trestního řízení v roli poškozeného.

Předmětem úpravy ZOTČ jsou procesní a neprocesní práva obětí trestného činu³⁹, které lze rozdělit na *právo na poskytnutí odborné pomoci*, *právo na informace*, *právo na ochranu před hrozcím nebezpečím*, *právo na ochranu soukromí*, *právo na ochranu před druhotnou újmou* (sekundární viktimizací) a *právo na peněžitou pomoc*, které bylo dříve upraveno zákonem o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. Vedle těchto práv je předmětem úpravy též *vztah mezi státem a subjekty poskytující služby obětem trestných činů* v hlavě III ZOTČ.⁴⁰ Konkrétně se jedná o podmínky udělování

³⁸ Tamtéž

³⁹ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 11.

⁴⁰ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 17 – 20.

akreditace, povinnosti akreditovaných subjektů včetně kontroly jejich plnění, podmínky poskytování dotací ze státního rozpočtu, vedení veřejného registru poskytovatelů služeb atp. Zákon svěřil výkon těchto úkolů Ministerstvu spravedlnosti. Účelem je zajistit potřebnou podporu těmto subjektům, jakož i dohled nad řádným prováděním a kvalitou, což má zásadní význam na možnost reálného uplatňování jak práva na odbornou pomoc, tak i na ochranu před druhotnou újmou a práva na informace.

3.1 Základní zásady

Základní zásady, na nichž spočívá ZOTČ, jsou obsaženy v § 3 a slouží jako zastřešující principy celé právní úpravy a mají význam jak z hlediska *poznávacího*, *interpretačního*, *aplikačního*, tak i *legislativního*⁴¹. Umožňují pochopit smysl a účel úpravy, správný výklad jednotlivých ustanovení jakožto i jejich správnou aplikaci a jsou rovněž jistou zárukou jednotnosti vývoje nejen aplikační praxe, ale i budoucí legislativy. Jelínek považuje základní zásady obsažené v § 3 za o to významnější, jelikož se zákonodárce záměrně nepokusil o výslovné vymezení účelu zákona⁴², čímž se znalost základních zásad stává nezbytnou pro pochopení smyslu a účelu ZOTČ.⁴³

První vyjmenovanou zásadou je *zásada presumpce postavení oběti* v § 3 odst. 1, která příkazuje, aby byl za oběť považován každý, kdo se cítí být obětí, nevyjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti. Tato zásada je nesmírně důležitá, jelikož podobně jako presumpce nevinoty zakotvuje princip, že lepší je přiznat právo tomu, komu nenáleží, než jej upřít tomu, kdo ho potřebuje.

V tomto ohledu se hodí srovnání s úpravou poškozeného v § 43 odst. 2 TrŘ, který umožňuje zcela neformálním způsobem nepřiznat postavení poškozeného tomu, kdo se sice cítí být trestným činem morálně či jinak dotčen, ale vznik této újmy není způsoben zaviněním pachatele či není v příčinné souvislosti s trestným činem. Je totiž k

⁴¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 23.

⁴² Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „důvodová zpráva“). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

⁴³ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 41.

zamyšlení, jakým způsobem se prokáže mnohdy natolik komplikovaná otázka příčinné souvislosti trestného činu a škody, popřípadě zavinění pachatele, s jejímž řešením soud často pro její komplexnost odkazuje poškozeného na civilní řízení, pokud nebylo dosud provedeno ve věci žádné dokazování.

Není nijak nepředstavitelná situace, kdy by na základě tohoto ustanovení bylo postavení poškozeného odepřeno osobě, které by hypoteticky dle pozdějšího dokazování bezesporu náleželo. Jelikož je institut poškozeného a jeho účast v trestním řízení jedním z důležitých způsobů naplňování práv oběti trestného činu, došlo by tak k situaci, kdy by tatáž osoba byla presumována za oběť, avšak postavení poškozeného by ji přiznáno nebylo, čímž by reálná uplatnitelnost mnohých jejích práv byla zcela znemožněna. Jelikož rozhodnutí dle § 43 odst. 2 TrŘ nemá formální povahu, není proti němu ani možné podat opravný prostředek a je zcela nepřezkoumatelné.

Domnívám se, že *zásada presumpce postavení oběti trestného činu* obsažená v ZOTČ je krok správným směrem v zájmu zaručení dostupnosti a uplatnitelnosti práv obětí a dle mého názoru je na místě, aby TrŘ ve své negativní definici poškozeného v § 43 odst. 2 zaručil poškozenému obdobné postavení. Rovněž se ztotožňuji s názorem J. Jelínka, že případnému rozhodnutí o nepřiznání postavení poškozeného je zapotřebí dát formu usnesení, proti kterému by byla přípustná stížnost.⁴⁴ Sebevětší katalog práv obětí trestných činů je totiž zcela zbytečný, pokud jej bude znemožněno uplatnit. Takovéto odmítnutí spravedlnosti s sebou pro oběť rovněž nese značné riziko vzniku sekundární viktimizace, prohlubování pocitu bezmoci a ztráty víry jak v justiční systém, tak ve spravedlnost jako takovou, čemuž je zapotřebí všemi prostředky předcházet.⁴⁵

Problém, který trápí každý právní řád, je ovšem nesoulad právní úpravy s aplikační praxí a bohužel otázka ochrany práv a postavení obětí trestných činů v tomto směru není výjimkou. *Zásada presumpce postavení oběti* sice teoreticky zaručuje, aby

⁴⁴ Jelínek, J., Gřivna, T.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 13 – 14.

⁴⁵ Srov. Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, 138 - 143 s.

s každou osobou, která se bude považovat za oběť, bylo jednáno, jako by jí byla, avšak praxe tomuto v současné době neodpovídá. Oběť, která přijde oznámit trestný čin, se často setkává se skeptickým postojem policejního orgánu, který namísto pochopení a vyslechnutí oběti bagatelizuje popis události a způsobenou újmu a bez náležitého prověření základních skutkových okolností ji nezřídka přesvědčuje, že obvinění je smyšlené či nadsazené, nebo že za způsobenou újmu si může oběť sama. Viktimologie tyto fenomény zná a popisuje jako očerňování oběti, přenášení viny na oběť, bagatelizaci újmy či různé typické mýty o některých trestných činech, např. mýty o znásilnění či domácím násilí, přičemž všechny tyto jevy mají zásadní dopad na vznik sekundární viktimizace a rovněž zakládají neochotu obětí oznamovat trestné činy, čímž posilují *kriminální latenci*.⁴⁶ O těchto otázkách budu podrobněji pojednávat v části o ochraně před druhotnou újmou.

V § 3 odst. 2 nalezneme zásadu *zvláštního přístupu k obětem trestných činů*. Jedná se o zásadu, jejímž účelem je ochrana oběti před prohlubováním primární újmy, vzniku sekundární újmy a má za cíl zajistit jí důstojné zacházení, které zohlední její individualitu a specifika.⁴⁷ Zavádí pro orgány veřejné moci a pochopitelně především OČTŘ, dále pro poskytovatele pomoci obětem a poskytovatele zdravotních služeb, jakož i pro znalce, tlumočníky, obhájce a sdělovací prostředky povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti a přistupovat k ní zdvořile a šetrně a to vždy s přihlédnutím k jejímu věku, zdravotního a psychického stavu, rozumové vyspělosti a kulturní identitě. Každý člověk je totiž unikát a na proces viktimizace reaguje odlišně. Stejně tak mohou být oběti různě náchylné ke vzniku druhotné újmy a jejich schopnost vyrovnat se s dopadem trestného činu na jejich psychickou integritu je jiná. Aby byla pomoc a zvláštní přístup k oběti opravdu efektivní, nesmí mít obecnou povahu, nýbrž je nutné, aby bylo ke každé oběti přistupováno individuálně vzhledem k jejím specifickým potřebám.

⁴⁶ Čírtková, L., Vitoušová, P. a kolektiv: *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vydání. Praha : Grada, 2007, s. 63 - 68.

⁴⁷ Jelínek, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 43.

V následujícím odstavci je zakotvena *zásada zákazu diskriminace*. Ačkoli je zákaz diskriminace jedním ze základů moderního právního státu a je obsažen jak v Listině základních práv a svobod, tak v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož i v zákoně č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací, stále je otázka diskriminace aktuálním nevyřešeným společenským problémem a je jedině dobře, že je tato zásada explicitně vyjádřena v ZOTČ ve vztahu k již tak náchylné skupině, jako jsou oběti trestných činů. § 3 odst. 3 zaručuje práva dle ZOTČ všem bez ohledu na *rasu, etnický původ, národnost, pohlaví, sexuální orientaci, věk, zdravotní postižení, náboženské vyznání, víru či světový názor*. Dále nestanoví-li zákon jinak i bez ohledu na státní občanství, přičemž tato výjimka se vztahuje k podmínkám poskytování peněžité pomoci dle § 23 odst. 2 a 3, kterou budu rozvádět později.

V odstavci čtvrtém je obsažena *zásada práva oběti na informace*, která ukládá Policii ČR, OČTŘ a poskytovatelům pomoci obětem povinnost oběti srozumitelně informovat o jejich právech a umožnit jim jejich plné uplatnění. Tuto zásadu je nutno vykládat v souladu se *zásadou zvláštního přístupu k obětem trestných činů*, jelikož cílem úpravy není pouze oběť o jejich právech formálně informovat, nýbrž je tak třeba učinit srozumitelně vzhledem k jejímu individuálnímu stavu a osobním charakteristikám. Z hlediska možnosti uplatnění práv obětí trestných činů je to nutnost, jelikož nelze uplatnit právo, o jehož existenci oběť neví, přičemž samozřejmě nestačí pouze vědět, ale oběť musí chápat, co pro ni to které právo konkrétně znamená a jakým způsobem ho může využít. Právo na informace je dále konkretizováno v § 7 až 13 vzhledem k rozsahu poskytovaných informací, jakož i formě a způsobu a v obecné rovině je též obsaženo i v § 46 TrŘ. O praktických hlediscích uplatňování práva na informace budu pojednávat později.

Poslední vyjmenovanou zásadou ZOTČ je *zásada spolupráce*, jež obsahuje povinnost Policie ČR a OČTŘ spolupracovat při poskytování pomoci obětem se *subjekty poskytující pomoc obětem trestných činů*. Takovými subjekty se rozumí především subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, ale bezesporu i kupříkladu důvěrník či zmocněnec oběti v postavení poškozeného v rámci

trestního řízení, jakož i veřejné orgány typu Probační a mediační služba.⁴⁸ Tato zásada má význam právě z důvodu rozdílu mezi obětí trestného činu a poškozeným, jelikož při ochraně oběti nejde pouze o uplatňování jejích práv dotýkajících se trestního řízení a styku s OČTŘ, ale jde o širší otázku pomoci obětem vyrovnat se s nastalou situací a umožnit ji vést opět život, jaký vedla před trestným činem. K tomu je zapotřebí, aby všechny zúčastněné složky vzájemně spolupracovaly a naplnily tak účel ZOTČ ze všech jeho hledisek.

Závěrem je dlužno zmínit, že spolu s přijetím ZOTČ byl z hlediska základních zásad novelizován i trestní řád, který nově obsahuje v § 2 odst. 15 povinnost OČTŘ umožnit v celém trestním řízení poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je nutné ho srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků a rovněž povinnost vést řízení ohleduplně vzhledem k poškozenému a šetřit jeho osobnost. Zavedení zvláštního přístupu k poškozenému a jeho ochrany i do základních zásad trestního řízení lze hodnotit pouze pozitivně. Potřebu ochrany zájmů poškozeného obdobně zohledňuje i zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže v § 3 odst. 7.

3.2 Právo na poskytnutí odborné pomoci

ZOTČ *právo na poskytnutí odborné pomoci* obsahuje v ustanoveních v § 4 až 6, avšak celé problematice se dotýká rovněž hlava III ZOTČ, která upravuje některé povinnosti subjektů poskytujících pomoc obětem, vedení registru poskytovatelů a zápis do něj, podmínky akreditace a státní pomoc těmto subjektům. A dále je z hlediska podmínek poskytování některých druhů odborné pomoci nutno odkázat například na zákon o sociálních službách, zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii či na vyhlášku č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách.⁴⁹

⁴⁸ Jelínek, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 45 – 46.

⁴⁹ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 45 – 49.

Odbornou pomoc poskytují *subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů*, který vede *Ministerstvo spravedlnosti* a který je veřejně dostupný online na internetových stránkách www.justice.cz. ZOTČ termín *odborná pomoc* dělí do pěti kategorií, jimiž jsou *psychologické poradenství, sociální poradenství, právní pomoc, poskytování právních informací a restorativní programy*, přičemž stanovuje, že odbornou pomoc lze poskytovat jak před zahájením trestního řízení a v jeho průběhu, ale i po jeho skončení až do doby, dokud to vyžaduje její účel.

Psychologické poradenství je ve smyslu § 37 zákona o sociálních službách službou odborného sociálního poradenství, kterým se má pomoci oběti trestného činu zorientovat se v problému a nastalé situaci a nalézt prostředky k jejímu zvládnutí.⁵⁰ Vyrovnat se s útokem ve formě trestného činu může být v některých obzvláště vážných případech natolik komplikovaný problém, že bez odborné psychologické pomoci k úspěšnému návratu do normálního života nemusí nikdy dojít. Faktorem rizikovosti vzniku různých psychologických poruch není jen konkrétní trestný čin, ale i osoba oběti a její previktimní osobnost, jakož i období po primární viktimizaci. Absence podpory ze strany nejbližšího okolí, vznik druhotné újmy z důvodu necitlivého přístupu OČTŘ, zdouhavé a vyčerpávající trestní řízení, ztížená sociální a pracovní situace a mnohé další jsou okolnosti, které mohou prohlubovat dopad primární újmy na oběť a v konečném důsledku vést ke vzniku *psychotraumat* či *posttraumatických stresových poruch*. V takových případech je nutné, aby nastoupila odborná psychologická pomoc, díky které je možné mnohému z tohoto předejít a vzniklé problémy vyřešit.⁵¹

Sociální poradenství je rovněž upraveno zákonem o sociálních službách, který jej dělí na *základní a odborné sociální poradenství*. Základním sociálním poradenstvím se rozumí poskytování informací směřujících k řešení nepříznivé sociální situace, tj. například u pozůstalých by mohlo jít o řešení finanční situace po ztrátě živitele poskytnutím informací o dávkách sociálního zabezpečení. Odborné sociální poradenství řeší ve specializovaných poradnách potřeby jednotlivých sociálních skupin, např.

⁵⁰ Jelínek, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 47.

⁵¹ Čírtková, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 71 – 83.

poradny pro oběti domácího násilí, sociálně terapeutická činnost, pomoc při navazování kontaktu s přirozeným sociálním prostředím atp.⁵² Opětovné včlenění do běžného sociálního života totiž může být pro oběti některých trestných činů ztíženo kupříkladu vlivem nedůvěry, studu či vzniklého traumatu.

ZOTČ rozlišuje mezi *právní pomocí* a *poskytováním právních informací*. Právní pomocí se rozumí zastupování oběti v trestním řízení, udělování právních porad, sepisování listin, zpracovávání právních rozborů atd. Dle § 6 odst. 2 mohou právní pomoc dle ZOTČ za úplatu poskytovat pouze advokáti, nicméně zmocněncem poškozeného v trestním řízení může být jakákoliv fyzická či právnická osoba, která má svéprávnost.

Oproti tomu *poskytování právních informací* je činnost, která spočívá v informování oběti o právní úpravě, vysvětlování obsahu jednotlivých ustanovení a práv z nich vyplývajících, která se neomezuje pouze na informace o právech dle ZOTČ a trestním řízení, ale oběť může potřebovat v souvislosti se svou situací vzniklou trestným činem informace kupříkladu i o občanskoprávních či pracovněprávních otázkách.

Poskytování právních informací je činnost vyžadující akreditaci dle § 39 odst. 1 ZOTČ, přičemž pro její získání musí v rámci akreditovaného subjektu působit minimálně jedna fyzická osoba s úplným vysokoškolským vzděláním v magisterském oboru právo, která bude zaručovat náležitou odbornou úroveň poskytovaných služeb.⁵³ Otázkou ovšem je, jestli nebude tento požadavek naplňován v praxi pouze formálně a jestli by nebylo na místě v zájmu zachování náležité úrovně poskytovaných právních informací změnit úpravu zákona v tom smyslu, aby mohla právní informace poskytovat pouze osoba s právním vzděláním. K tomu se vyjadřovali i zástupci významných nestátních organizací zabývajících se pomocí obětem trestných činů, např. *Bílý kruh bezpečí*, *LaStrada* či *In Iustitia*, v tom smyslu, že do přijetí zákona bylo běžné a

⁵² Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 46 – 47.

⁵³ Tamtéž, s. 48 – 49.

samozřejmě, že subjekty poskytující právní informace měly pro tyto účely zajištěné vzdělané právníky, přičemž s novou úpravou bude výslovně umožněno poskytovat právní informace i tomu, kdo má pro kvalitu těchto informací zjednaného pouze jediného garanta. Praxe a budoucí vyhodnocení dopadu ZOTČ teprve ukáže, do jaké míry je tímto kvalita informací ohrožena.⁵⁴

Posledním druhem odborné pomoci jsou *restorativní programy*, které v současné době zajišťuje pouze Probační a mediační služba, avšak ZOTČ předpokládá možnost udělení akreditace k výkonu této činnosti i neveřejným organizacím.⁵⁵ Jedná se o jeden z prvků *restorativní justice*, což je směr, který čím dál více ovlivňuje trestněprávní politiku států a zaměřuje se na nápravu a obnovení stavu, který předcházel trestné činnosti. Druhů restorativních programů je více, ale nejrozšířenějším je *mediace*, v jejímž jádru je vždy vztah pachatele a oběti, do kterého vstupuje třetí osoba tzv. *mediátor*, který se pokouší zprostředkovat oběti usmíření s pachatelem. Takové usmíření může mít pozitivní vliv jak na oběť, která tímto může docílit určitého uzavření celé nešťastné životní kapitoly, tak i na samotného pachatele, který má možnost reflektovat na svůj čin a jeho následky. Celý proces musí být z povahy věci naprosto dobrovolný a není přípustné vyvíjet na kteroukoli stranu sebemenší nátlak. Využití restorativního programu je vždy nutné zvážit z hlediska konkrétních okolností, jelikož neuvážená konfrontace oběti s pachatelem s sebou nese značné riziko sekundární viktimizace a v krajních případech u pomstychtivých pachatelů i bezprostřední nebezpečí pro oběť trestného činu.

V zájmu reálné dosažitelnosti odborné pomoci je v § 5 ZOTČ zavedena povinnost subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestné činnosti poskytnout *bezodkladně a bezplatně* odbornou pomoc *zvláště zranitelné oběti*, která o ni požádá a potřebuje ji, s výjimkou oběti trestného činu zanedbání povinné výživy dle § 196

⁵⁴ La Strada. Paradoxní situace: právní informace by mohl obětem trestných činů poskytovat laik [online]. © 2010 – 2014. [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.strada.cz/cz/component/content/article/7-aktuality/89-la-strada-k-navrhu-zakona-o-obetech-trestnych-cinu>

⁵⁵ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 49.

zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále „TZ“), nevzniklo-li jím nebezpečí nouze nebo trvale nepříznivý následek. Tato výjimka je nepochybně zavedena, aby předcházela neúměrnému zatěžování subjektů poskytujících pomoc obětem, jelikož se jedná o trestný čin, který je statisticky jedním z nejčastěji stíhaných. Bezplatná odborná pomoc v takovém případě tedy bude poskytnuta pouze ve vážných případech zanedbání povinné výživy.⁵⁶ Zákon ovšem nevylučuje, aby byla odborná pomoc poskytována bezplatně i jiným obětem, což je i běžnou praxí.

S tímto se rovněž pojí ustanovení § 51a TrŘ, které dává určitým poškozeným v trestním řízení právo žádat, aby jim byla poskytnuta *právní pomoc zmocněncem bezplatně či za sníženou odměnu*, osvědčí-li, že nemá dostatek prostředků, aby si hradil náklady vzniklé přibráním zmocněnce. Poškozeným oprávněným k takové žádosti je zvláště zranitelná oběť, poškozený, který trestným činem utrpěl těžkou újmu na zdraví, pozůstalý po oběti, které byla trestným činem způsobena smrt a poškozený, který dle § 43 odst. 3 uplatnil nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení (dále „náhrada škody“). A dále má právo na bezplatnou právní pomoc poskytovanou zmocněncem poškozený mladší osmnácti let a to i při nesplnění výše vyjmenovaných podmínek, nejde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 196 TZ. O takové žádosti rozhoduje předseda senátu a v přípravném řízení soudce, přičemž proti rozhodnutí je přípustná stížnost.⁵⁷

3.3 Právo na informace

Právo na informace má značnou důležitost, jelikož pouze informovaná oběť může náležitě využít svých práv v plném rozsahu a při nesplnění povinnosti oběť náležitě informovat by mohlo dojít i k úplnému znemožnění uplatnění všech ostatních práv oběti a tím ji jich de facto zbavit.⁵⁸ Toto právo ovšem nelze omezovat pouze na informování

⁵⁶ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 50 – 52.

⁵⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo procesní. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 280 – 281.

⁵⁸ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 55.

oběti o jejích právech, jak jej vymezuje TrŘ v § 46, nýbrž spočívá i v informování o možnostech řešení její situace, dalšího postupu, vysvětlení její role v trestním řízení a zprostředkování kontaktu se subjekty, které ji mohou poskytnout další pomoc. Oběť totiž zpravidla nemá právní vzdělání a v kombinaci s možným ořesem v důsledku trestného činu může oběť propadnout pocitu bezmoci a bezradnosti. Informovanost o jejích právech a možnostech a umožnění jejich plného využití je důležitým krokem z hlediska obnovy pocitu kontroly oběti nad svou vlastní situací a napomáhá prevenci před sekundární viktimizací.

ZOTČ zavádí *informační povinnost* v různém rozsahu pro tři skupiny subjektů. Největší rozsah informační povinnosti leží pochopitelně na *Policii ČR, policejním orgánu a státním zástupci*, kteří budou z povahy věci prvním místem kontaktu s obětí trestného činu a zároveň by měli být v zásadě dostatečně odborně připraveni oběti informace nejen sdělit, ale i srozumitelně vysvětlit s ohledem na individualitu oběti. Zákon dále rozlišuje mezi informacemi, které jsou oběti poskytnuty vždy *i bez žádosti* a takové informace, o které musí oběť *požádat*. Pochopitelně ovšem musí být oběť obeznámena i s tím, že má právo žádat o další informace a u jakého orgánu tak může učinit.

3.3.1 Informace poskytované oběti Policií ČR, policejním orgánem a státním zástupcem

TrŘ v § 12 odst. 2 vymezuje pojem *policejní orgán*, přičemž to, kdo jím bude v konkrétním případě, závisí jak na trestném činu, tak na osobě pachatele. Nejběžněji jím bude Policie ČR, na kterou však dopadá informační povinnost dle ZOTČ v plném rozsahu, i když jím v konkrétním případě nebude. Zákon v § 8 ukládá povinnost policejnímu orgánu informovat oběť při prvním kontaktu s ní i bez její žádosti o tom, kde může učinit oznámení o trestném činu a předá ji kontakt. Dále na které subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem se může obrátit a za jakých podmínek má oběť právo na bezplatnou odbornou pomoc a předá ji na tyto subjekty kontakt. Informuje ji též o podmínkách přijetí opatření k zajištění bezpečí ve smyslu zákona o policii, TrŘ a zákona o zvláštní ochraně svědka a informuje ji o tom, u kterého orgánu

může získat další informace o své trestní věci. Tyto informace musí být vedle písemného vyhotovení oběti i bez žádosti ústně srozumitelně vysvětleny.

Pokud o to oběť požádá, budou jí, a to i opakovaně, ústně vysvětleny i další informace o etapách řízení a úloze oběti v každé z nich, u kterého orgánu se může oběť informovat o stavu trestního řízení včetně rozhodnutí v něm a o průběhu výkonu trestu odnětí svobody, vazby, ochranného léčení atp. dle § 11 ZOTČ. V neposlední řadě oběť informují o podmínkách poskytnutí peněžité pomoci a o možnostech nápravy, jsou-li její práva ze strany orgánu veřejné moci porušena, jakož i o druzích opatření k ochraně jejich zájmů, má-li bydliště v jiném členském státě EU a o dalších právech dle ZOTČ.

Zákon v omezeném rozsahu ukládá informační povinnost i některým orgánům, které nejsou v daném případě policejním orgánem, ať už protože trestní řízení dosud nezačalo, či je policejním orgánem někdo jiný.⁵⁹ Takto omezená informační povinnost se vztahuje na *státního zástupce* přijímajícího oznámení o skutečnostech nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin a dále na *obecní policii, Vojenskou policii, Vězeňskou službu České republiky a celní úřad*, dostanou-li se do prvního kontaktu s obětí v souvislosti s podáním vysvětlení.

Policejní orgán a státní zástupce, jak vyplývá z § 12 ZOTČ, mají ve svém vymezeném rozsahu povinnost všechny informace poskytnout v jazyce, o němž oběť prohlásí, že mu rozumí, nebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem. Ostatní subjekty mají povinnost tak učinit, pouze je-li to možné. Jsou tedy na ně kladeny nižší požadavky a to z důvodu případného neúměrného zatížení těchto subjektů, a to obzvláště v případě exotičtějších jazyků, jejichž překlad a tlumočení není jednoduché zařídit. Střetává se zde zájem na reálném naplnění práva na informace i pro osoby, které neovládají český jazyk a které by jinak byly tohoto práva de facto zbaveny, se zájmem na ekonomickém a efektivním chodu povinných subjektů.⁶⁰

⁵⁹ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 66.

⁶⁰ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 101 – 103.

ZOTČ v § 13 upravuje formu a způsob poskytnutí informací a především v souladu se zásadou zvláštního přístupu k obětem vyžaduje, aby byly informace poskytnuty *srozumitelným způsobem se zohledněním věku, rozumové a volní vyspělosti a zdravotního stavu včetně psychického*. Bohužel naplňování práva na informace ze strany Policie ČR a dalších povinných orgánů je zatím v praxi spíše povrchní povahy. Omezuje se totiž pouze na předání jednotného informačního dokumentu obsaženého v *Evidenci trestního řízení (ETŘ)* nazývajícím se *Základní informace pro oběť trestného činu*. V něm jsou velmi stručně vypsány v základní podobě informace dle jednotlivých písmen z § 8 odst. 1. Pro osobu bez právnického vzdělání mohou být mnohé z těchto informací v této podobě buďto zcela nesrozumitelné nebo minimálně z hlediska praktického využití nepředstavitelné a jistojistě nesplňují požadavek zákona, aby byla při předávání informací zohledněna individualita oběti a její stav.

Obdobně povrchně je naplňována *povinnost informovat poškozeného o jeho právech* dle § 46 TrŘ, kdy je oběti předán předem připravený formulář, obsahující pouze doslovnou citaci zákonných ustanovení týkajících se poškozeného a jeho práv, což sice naplňuje požadavek zákona, avšak ne jeho smysl.⁶¹

Požadavky ZOTČ jsou v tomto ohledu naplňovány pouze po formální stránce a informace jsou podávány v zásadě formou výňatků ze zákonů. Je pochopitelné, že pro zjednodušení praxe byl vytvořen takovýto jednotný dokument, kterým je splněn požadavek na písemné informování oběti, avšak bylo by na místě zvolit obsahově odlišný přístup, který by dané informace vyložil lidsky srozumitelným způsobem a neomezoval se na pouhé konstatování jednotlivých práv, aniž by byly použité výrazy z praktického hlediska vysvětleny. Největším nedostatkem ovšem je nezohledňování individuality oběti a jejích specifických charakteristik, jenž by mohl být kompenzován ústním vysvětlením jednotlivých informací obsažených v dokumentu, avšak v praxi dochází většinou ke strohému přečtení dokumentu a následnému vybídnutí oběti k podpisu potvrzení o převzetí poučení.

⁶¹ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 56 – 62.

Rozsah poskytovaných informací rovněž není zcela v souladu se směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. 10. 2012, která stanoví výslovnou povinnost informovat oběť o podmínkách práva na tlumočení a překlad a o dostupných službách restorativní justice a době a místě soudního jednání a povaze obvinění vznesených proti pachateli. T. Gřivna⁶², jakož i J. Jelínek⁶³ se shodují, že v tomto ohledu je možné nedostatky překlenout eurokonformním extenzivním výkladem některých ustanovení ZOTČ. Totéž se ovšem nedá říci o absenci ustanovení obsaženého ve směrnici, které poskytuje právo oběti, jež prohlásí, že nerozumí jazyku trestního řízení, obdržet překlad rozhodnutí, jímž se ukončuje trestní řízení. V tomto ohledu bude zapotřebí ZOTČ novelizovat do uplynutí implementační lhůty.⁶⁴

3.3.2 Informace poskytované ostatními subjekty

ZOTČ V § 9 a § 10 odst. 2 ukládá povinnost informovat oběti trestných činů v určitém rozsahu i *subjektům zapsaným v registru poskytovatelů pomoci obětem* a je-li prvním kontaktním místem rovněž i *zdravotnickému zařízení*, které poskytuje oběti zdravotní péči po spáchání trestného činu. Zdravotnické zařízení je povinno informovat oběť aspoň písemně o tom, na které subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem se mohou obrátit s žádostí o pomoc a za jakých podmínek je tato pomoc bezplatná.

Subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů mají povinnost oběť informovat ústně i písemně, popřípadě v jazyce, o němž oběť prohlásí, že mu rozumí nebo v úředním jazyce státu, jehož je občanem, je-li to možné, přičemž poslední zmíněná povinnost se vztahuje i na zdravotnické zařízení. Rozsah podaných informací se vztahuje na práva oběti dle ZOTČ, práva poškozeného dle TrŘ, informace o průběhu trestního řízení a postavení oběti jako poškozeného a svědka v něm a dále na

⁶² Tamtéž, s. 65 – 66.

⁶³ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 58 – 59.

⁶⁴ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 59.

informace o službách, které tento subjekt obětím poskytuje, o jejich rozsahu a případné bezplatnosti. Ohledně služeb, které tento subjekt neposkytuje, ji odkáže na jiného poskytovatele, který danou službu zajišťuje.

3.3.3 Informace poskytované oběti na žádost

ZOTČ v § 11 zakládá informační povinnost OČTŘ vůči oběti trestného činu ohledně určitých skutečností, požádá-li o takové informace oběť. Jak vyplývá z odst. 2, s poskytnutím informací dle tohoto paragrafu není spojován běh žádných procesních lhůt a nejsou tím nijak dotčena ustanovení o doručování písemností dle TrŘ, např. doručování usnesení o zastavení trestního stíhání či doručování rozsudku.⁶⁵ Až od řádného doručení dle TrŘ počne běžet lhůta pro podání opravného prostředku, ačkoli by se oběť trestného činu v roli poškozeného o těchto rozhodnutích na základě ZOTČ dozvěděla dříve. Zákon neurčuje pro žádost oběti žádnou zvláštní formu a může tak být učiněna písemně či ústně, např. i telefonicky, a dokud je žádost stále relevantní, není ani časově jakkoli omezena.⁶⁶ V přípravném řízení se žádost podává státnímu zástupci a v řízení před soudem tomu soudu, který rozhodoval či rozhoduje v prvním stupni.

Příslušný OČTŘ je povinen na žádost oběti ji poskytnout pravomocné rozhodnutí, kterým se trestní řízení končí či informaci, že nebylo vůbec zahájeno a s výjimkou případů, kdy by to mohlo ohrozit dosažení účelu trestního řízení rovněž i informaci o stavu trestního řízení. Je totiž nutné mít na paměti, že oběť a poškozený nemusí být tatáž osoba, avšak tyto informace, které se pojí s průběhem trestního řízení, mohou být i pro ni a pro uplatňování jejích práv přesto velmi důležité.

Dle odstavce třetího jsou oběti trestného činu sdělovány informace, které jsou důležité v zájmu jak ochrany oběti před opakovanou viktimizací ze strany pachatele, tak jejího subjektivního pocitu bezpečí. Jde o informace o *propuštění* či *uprchnutí pachatele* na svobodu, přičemž povinnými subjekty jsou ta zařízení, ve kterých odsouzený či obviněný podstupuje výkon trestu odnětí svobody, ochranného opatření ve

⁶⁵ Tamtéž, s. 92.

⁶⁶ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 98 – 99.

formě ochranného léčení či zabezpečovací detence a vazby. Oběti jsou na žádost poskytnuty informace o *propuštění, uprchnutí, přerušeni výkonu trestu odnětí svobody, změně formy ochranného léčení a vydání obviněného nebo odsouzeného do cizího státu* v rámci mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech.

Tyto informace mohou mít zásadní význam pro bezpečí oběti, a je tudíž nutné je poskytnout v případě existence oznamované skutečnosti *neprodleně*, aby mohla být případně přijata opatření k ochraně oběti trestného činu. Zákon v odstavci šestém navíc stanovuje, že i když oběť žádost nepodala a je-li důvodná obava, že ji hrozí nebezpečí v souvislosti s pobytem obviněného nebo odsouzeného na svobodě, jsou informace okamžitě sděleny příslušnému policejnímu orgánu, který oběť o skutečnostech vyrozumí a přijme potřebná opatření k zajištění bezpečí oběti.⁶⁷

3.4 Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

ZOTČ neobsahuje z hlediska opatření a možností ochrany před hrozícím nebezpečím žádná zvláštní práva a ve svém § 14 poskytuje v zájmu komplexnosti a přehlednosti pro oběti trestných činů určitý výčet, co může být oběti dle zvláštních právních předpisů poskytnuto za ochranu. Subjekty poskytující právní informace a policejní orgán při prvním kontaktu s obětí by měli oběti podrobně a konkrétně vysvětlit, za jakých podmínek může být ten který prostředek ochrany užit. Ačkoli tedy sám o sobě nepřináší obětem nová práva, ZOTČ přeci jen přinesl do této problematiky zásadní změnu skrze novelizaci trestního řádu, kterým byl do trestního řízení zaveden institut předběžných opatření, která lze uložit obviněnému, o němž pojednám níže.⁶⁸

Ačkoli jde o *právo na ochranu před hrozícím nebezpečím*, není na použití jednotlivých ochranných opatření a prostředků právní nárok ze strany oběti. S výjimkou předběžných opatření vydaných v civilním řízení, které je možné zahájit pouze na návrh, nemá oběť ani možnost iniciovat proces využití ochranných prostředků a je to

⁶⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 92 – 93.

⁶⁸ Tamtéž, s. 97.

vždy otázkou uvážení příslušných orgánů, zdali jsou naplněny zákonné podmínky a potřeba k jejich uplatnění.

V zájmu ochrany oběti trestného činu může být Policií ČR provedeno jedno z opatření dle zákona o Policii, přičemž obdobné možnosti v užší podobě mají celníci, příslušníci Vězeňské služby, vojenští policisté a strážníci obecní policie, dle svých příslušných zákonů. Možnými opatřeními dle zákona o Policii jsou *omezení osobní svobody skrze připoutání či zajištění osoby* (§ 25 až 27), *vydání a odebrání zbraně a prohlídka osoby* (§ 35), *zajištění, odstranění a zničení věci* (§ 37), *rušení provozu elektronických komunikací* (§ 39), *vstup do obydlí, jiného prostoru a na pozemek* (§ 40), *zastavení a prohlídka dopravního prostředku* (§ 42), *omezení pohybu osob* (§ 43) a *použití donucovacích prostředků a zbraně* (§ 51 až 59). Z výčtu je zřejmé, že se jedná o konkrétní úkony v rámci pravomoci Policie ČR při zásahu na místě činu proti podezřelým osobám z důvodu zamezení akutního ohrožení bezpečí oběti.

Rovněž dle § 50 zákona o Policii může Policie ČR poskytnout oběti *krátkodobou ochranu*, kterou se rozumí *fyzická ochrana, dočasná změna pobytu osoby, použití zabezpečovací techniky* či *poradensko-preventivní činnost*. Poskytují ji krajská ředitelství policie prostřednictvím svých součástí na základě rozhodnutí útvaru kriminální policie a vyšetřování, pokud dané osobě hrozí újma na zdraví či životě nebo jiné vážné nebezpečí. Jde o ochranu subsidiární k vyšším formám ochrany dle zákona o zvláštní ochraně svědka či zajišťování bezpečnosti osoby podle § 49 odst. 1 zákona o Policii. V případě potřeby se krátkodobá ochrana poskytne i osobám blízkým.⁶⁹

Často používaným opatřením, které je v pravomoci Policie ČR a které je běžně využíváno typicky v případech domácího násilí a různých nebezpečných trestných činů mezi osobami, které žijí ve společném obydlí, je *vykázání ze společného obydlí*. Toto opatření je upraveno v § 44 až 47 zákona o Policii a v navazujícím závazném pokynu policejního prezidenta č. 166 ze dne 23. 12. 2009. K posuzování incidentu proškolený policista je oprávněn vykázat osobu z bytu nebo domu, společně obývaného s útokem

⁶⁹ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 107 – 108.

ohroženou osobou, včetně bezprostředního okolí společného obydlí. Vykázání policista provede v případě, že dle zjištěných skutečností a s ohledem na předcházející útoky je zde důvodná obava, že se daná osoba dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví anebo svobodě či zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti. Územní rozsah určí policista dle míry potřeby preventivní ochrany a vykázaní trvá po dobu 10 dní. Tato doba nejde zkrátit a při podání návrhu na vydání *předběžného opatření* v civilním řízení je vykázaní prodlouženo až do dne nabytí právní moci rozhodnutí soudu o návrhu.⁷⁰

Jelikož na vykázaní či na jeho délku trvání nemá vliv i případný protest ohrožené osoby, je tím zamezeno kupříkladu zabránění vykázaní z důvodu strachu z pachatele ze strany oběti, či z důvodu viktimologií zkoumaných paradoxů primární viktimizace či nelineárního průběhu viktimizace, kdy může dojít k pasivitě oběti, odevzdanosti a naučené bezmoci, nespolupráci s OČTŘ atd.⁷¹ Policista následně ohroženou osobu poučí o možnosti podat návrh na vydání *předběžného opatření*, možnosti využít *psychologických, sociálních a jiných služeb* v oblasti pomoci obětem násilí a rovněž o následcích vyplývajících z uvedení vědomě nepravdivých údajů, k nimž policista při vykázaní přihlíží. Policie ČR úzce spolupracuje s *poskytovateli odborné pomoci obětem* a *intervenčními centry*, která osobu ohroženou domácím násilím do 48 hodin od vykázaní kontaktují a poskytnou ji veškerou potřebnou pomoc a to většinou bezplatně.

Vykázaná osoba má povinnost opustit neprodleně prostor vymezený policistou, zdržet se vstupu do něj, zdržet se styku či kontaktu s ohroženou osobou a vydat policistovi na výzvu všechny klíče od společného obydlí. Vykázání je možné provést i v nepřítomnosti vykázané osoby, přičemž o něm musí být následně bezodkladně informována. Porušení povinností vykázané osoby lze kvalifikovat jako trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázaní dle § 337 TZ, popřípadě přestupek neuposlechnutí výzvy dle § 47 odst. 1 písm. a zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

⁷⁰ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 108 – 111.

⁷¹ Srov. Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 33 – 60.

S vykázáním úzce souvisí již zmíněný institut *předběžného opatření* vydaného v civilním řízení. Předběžné opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí je možné uložit v řízení zahájeném buďto na návrh ohrožené osoby či v určitých případech i státního zástupce. Řízení je nově upraveno v zákonu č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále „ZŘS“) v § 400 a násl. Je-li ohroženou osobou nezletilý, může návrh jeho jménem podat zákonný zástupce, zplnomocněný advokát či orgán sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě opatrovník jménem osob s omezenou svéprávností. Soud o tomto návrhu rozhodne bez jednání do 48 hodin, což je pochopitelné vzhledem k neodkladnosti případných opatření. Uložené povinnosti jsou v zásadě stejné jako v případě vykázání, ale odpůrce má též povinnost zdržet se nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele a to jakýmkoliv způsobem.⁷² Tato povinnost vyplývá z četných odborných debat na téma *stalking* a podobných dalších činností, které byly dlouho právně téměř nepostižitelné, ačkoliv měly nezřídka extrémní dopad na psychický stav obětí těchto útoků.

Předběžné opatření není podmíněno předchozím vykázáním a doba jeho trvání je jeden měsíc, přičemž je možné tuto dobu i opakovaně prodlužovat, avšak uplynutím šesti měsíců od své vykonatelnosti předběžné opatření zaniká.

I v jiných věcech, než je ochrana proti domácímu násilí, lze vydat předběžné opatření. V takových případech se bude postupovat dle obecných ustanovení zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále „OSŘ“) a může jím být nařízeno kupříkladu, aby účastník platil výživné v nezbytné míře, složil peněžitou částku nebo věc do úschovy u soudu, nenakládal s určitými věcmi nebo právy, či něco vykonal, strpěl nebo se něčeho zdržel atd.⁷³

Dále je možné oběti, která má postavení svědka či je vůči němu osobou blízkou poskytnout *zvláštní ochranu a pomoc* dle zákona o zvláštní ochraně svědka. Tímto se

⁷² Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 99 – 100.

⁷³ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 115 – 118.

rozumí osobní ochrana, přestěhování chráněné osoby včetně příslušníků domácnosti a její začlenění v novém prostředí, zastírání skutečné totožnosti chráněné osoby a prověřování dodržování podmínek poskytování zvláštní ochrany a pomoci. Policie ČR je k zastírání totožnosti chráněné osoby oprávněna vytvořit legendu o jiné osobní existenci a v souladu s touto legendou upravit veškeré informační systémy a rejstříky.⁷⁴

Zvláštní ochrana a pomoc je poskytována Policí ČR a Vězeňskou službou ČR, pokud ministr vnitra schválí návrh policie, soudce či státního zástupce k poskytnutí ochrany a pokud s podmínkami a způsobem poskytování zvláštní ochrany a pomoci ohrožená osoba souhlasí. Hrozí-li nebezpečí ohrožené osobě bezprostředně, je možné se souhlasem policejního prezidenta poskytnout zvláštní ochranu a pomoc ještě před schválením návrhu ministrem vnitra.

S tímto souvisí i možnost, aby v případě, že zjištěné okolnosti nasvědčují tomu, že svědku či osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědectví hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, byly OČTŘ učiněna *opatření k utajení totožnosti a podoby svědka*. ZOTČ v odst. 6 odkazuje na zvláštní úpravu obsaženou v § 55 odst. 2 TrŘ, který umožňuje, aby se osobní údaje takové osoby nezapisovaly do protokolu a mohly se s nimi seznamovat jen OČTŘ. Dále např. aby při možnosti kontaktu svědka s obviněným byla přijata opatření, která tomuto zamezí. Například aby byl výslech proveden pomocí audio techniky, rekognice za použití jednosměrného skla atp. Takovýto ohrožený svědek musí být též poučen o možnosti podepisovat protokoly *smyšleným jménem*, pod kterým bude pak veden v trestních spisech.⁷⁵ Smyslem úpravy je bezesporu ochrana oběti trestného činu v roli svědka a zajištění její výpovědi a účasti v trestním řízení bez obav před mstou obviněného, což napomůže jak snížení kriminální latence a ochraně oběti před sekundární viktimizací, tak naplnění účelu trestního řízení, tj. zjištění trestného činu a odsouzení pachatele.

⁷⁴ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 119.

⁷⁵ Tamtéž, s. 120 – 125.

Jak jsem již zmínil výše, ZOTČ novelizoval trestní řád o institut *předběžných opatření* v rámci trestního řízení. Úprava je obsažena v § 88b až 88o TrŘ, přičemž tento nový institut slouží v zájmu účinnější ochrany oběti trestného činu před prohlubováním primární viktimizace, k prevenci sekundární viktimizace a opakované viktimizace především skrze omezení kontaktu oběti s obviněným.⁷⁶ Dále i umožňuje u méně závažných trestných činů, u kterých je však rovněž riziko opakování kriminálního jednání, aby byl řádně naplněn zájem na ochraně společnosti, aniž by bylo nadměrně využíváno institutu vazby. Předběžná opatření totiž nabízejí určitou škálu méně invazivních prostředků, jak nahradit předstíznou vazbu či naplnit její účel v případech, kdy nebyla použita.⁷⁷ Důvodová zpráva k ZOTČ⁷⁸ uvádí, že institut předběžných opatření má sloužit především k ochraně obětí před různými formami *domácího násilí* nebo před tzv. *stalkingem*, což jsou relativně obtížně stíhatelné skutky, které mají ovšem zcela zásadní a devastující dopad na jejich oběti, a je zde tudíž zvýšený zájem na ochraně před opakovanou viktimizací.

Předběžnými opatřeními je možno obviněnému uložit zákaz styku s poškozeným, osobami jemu blízkými a dalšími osobami (např. svědky), zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a jeho bezprostředního okolí, zákaz návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí, zákaz zdržovat se na konkrétním místě, zákaz vycestování do zahraničí, zákaz držet a přechovávat věci, které mohou sloužit k páčání trestné činnosti, zákaz užívat, držet nebo přechovávat alkoholické nápoje či jiné návykové látky, zákaz hazardních her a zákaz výkonu konkrétně vymezené činnosti, jejíž povaha umožňuje opakování nebo pokračování v trestné činnosti.

⁷⁶ JELÍNEK, Jiří. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin-advokacie* [online]. 2013 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/predbezna-opatreni-v-trestnim-rizeni>

⁷⁷ Jelínek, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 250 – 251.

⁷⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „důvodová zpráva“). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.

Předběžná opatření lze uložit již v přípravném řízení, přičemž o některých může rozhodnout sám státní zástupce, např. zákaz styku s určitými osobami. V opačném případě rozhoduje předseda senátu či v přípravném řízení na návrh státního zástupce rozhoduje soudce. Proti rozhodnutí o předběžném opatření je přípustná stížnost, která ovšem nemá odkladný účinek. Odkladný účinek by však měla stížnost státního zástupce či poškozeného proti rozhodnutí o zrušení předběžného opatření. Předběžné opatření trvá, dokud to vyžaduje jeho účel, avšak nejdéle do právní moci rozsudku či jiného rozhodnutí, kterým se řízení končí. V případě porušení předběžného opatření lze uložit pořádkovou pokutu či jiné předběžné opatření nebo obviněného vzít do vazby. V krajním případě by bylo možno uvažovat i o odpovědnosti za trestný čin maření úředního rozhodnutí nebo vykázaní dle § 337 TZ.⁷⁹

3.5 Právo na ochranu soukromí

ZOTČ v § 15 odkazuje z hlediska zákazu zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti oběti na úpravu v TrŘ, který ji obsahuje v ustanoveních § 8a až 8d. Dodržovat tato pravidla nakládání s údaji o osobách zúčastněných na trestním řízení jsou OČTŘ a další osoby povinny přímo ze zákona bez jakékoli žádosti oprávněné osoby. TrŘ z hlediska oběti předně zavádí obecnou povinnost OČTŘ, aby při poskytování informací o své činnosti neohrozily objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení a aby o osobách zúčastněných na trestním řízení nezveřejnily údaje, které s trestnou činností nesouvisí. Specificky pak v přípravném řízení nesmí zveřejnit informace, které umožňují zjištění totožnosti obviněného, poškozeného, zúčastněné osoby a svědka. Tento zákaz poskytování informací se vztahuje i na osoby, kterým byly takové informace sděleny orgány činnými v trestním řízení. O tomto ovšem musí být poučeny.

Zvláštní ochrana je poskytována osobám mladším 18 let, jakož i osobám, vůči nimž byl spáchán trestný čin vraždy (§ 140 TZ), zabití (§ 141 TZ), některý z trestných činů,

⁷⁹ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 253 – 254.

kterým byla způsobena těžká újma na zdraví, ohrožení pohlavní nemocí (§ 155 TZ), některý z trestných činů proti těhotenství ženy, trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 TZ), některý z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestný čin opuštění dítěte nebo svěřené osoby (§ 195 TZ), týrání svěřené osoby (§ 198 TZ), týrání osoby žijící ve společném obydlí (§ 199 TZ), únosu dítěte a osoby stížená duševní poruchou (§ 200 TZ) nebo nebezpečného pronásledování (§ 354 TZ). V souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném spadajícím do těchto dvou kategorií nesmí nikdo jakýmkoli způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného. Stejně tak není přípustné, aby byly zveřejněny obrazové či zvukové záznamy či jiné informace o průběhu hlavního líčení či veřejného zasedání, který by umožnily zjištění totožnosti takového poškozeného. Rozsah tohoto zákazu je poměrně široký a zakazuje zveřejnění jak fotografií a dalších záznamů poškozeného samotného, tak i jeho přátel, rodiny, jakož i jejich bydliště atd.⁸⁰ Rovněž nesmí být zveřejněn pravomocný rozsudek s uvedením jmen a bydliště poškozených osob a v případě potřeby mohou být v tomto směru přijata i další opatření.

Osoby mladší 18 let, jakož i osoby poškozené trestným činem ze zmíněného výčtu jsou obzvláště ohrožené případnou medializací jejich případu, což by mohlo mít za následek vznik sekundární viktimizace způsobenou ztrátou soukromí, prohlubováním traumatu, stigmatizací ze strany společnosti atd.⁸¹ Proto je v těchto případech důležité dbát zvýšené ochrany soukromí oběti. Porušení těchto povinností je postihováno jako přestupek či správní delikt podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, přičemž jsou v zájmu odstrašujícího efektu zavedeny za porušení vysoké pokuty až do 1 respektive 5 milionů korun.

Výjimku ze všech těchto zákazů obsahuje § 8d TrŘ, který umožňuje v nezbytném rozsahu zveřejnit informace pro účely pátrání po osobách, pro dosažení účelu trestního řízení, jakož i odůvodňuje-li to převažující veřejný zájem a dále též v případě, že osoba, jejíž údaje se chrání, dá ke zveřejnění svůj výslovný souhlas.

⁸⁰ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 102 – 103.

⁸¹ Tamtéž s. 103.

ZOTČ v § 16 obsahuje podobné ustanovení, o kterém jsem se již zmiňoval výše v části o právu na ochranu před hrozícím nebezpečím obsaženém v § 55 odst. 2 TrŘ. ZOTČ poskytuje v tomto ohledu privilegované postavení oběti trestného činu, jejímu zákonnému zástupci, opatrovníkovi a důvěrníkovi, jelikož jim poskytuje možnost, aby byly jejich osobní údaje na žádost vedeny odděleně od spisu tak, aby k nim měly přístup pouze OČTŘ a úředníci Probační a mediační služby. Rozsah chráněných osobních údajů se vztahuje na údaje o bydlišti, doručovací adrese, místě výkonu zaměstnání a o osobních, rodinných a majetkových poměrech. Na rozdíl od ochrany dle § 55 odst. 2 zde není vyžadováno, aby chráněné osobě hrozila újma na zdraví či jiné vážné nebezpečí a stačí tedy pouze její žádost.

Nicméně toto jejich právo může být v konkrétním případě omezeno, je-li to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení či práva na obhajobu osoby, proti které se trestní řízení vede. Taková výjimka přichází v úvahu, pokud jsou chráněné údaje předmětem dokazování naplnění skutkové podstaty trestného činu, např. v případě trestného činu pomluvy (§ 184 TZ), kdy bude třeba dokázat dopad na osobní a rodinné poměry, jakož i poškození v zaměstnání. Dále přichází v úvahu kupříkladu potřeba ověření pravdivosti svědecké výpovědi atd.⁸² V takových případech se zpřístupní pouze ty údaje, které jsou nezbytné, přičemž se o zpřístupnění, jakož i o důvodech učiní záznam do spisu.

Význam ochrany soukromí je zřejmý, jelikož napomáhá naplnění účelu trestního řízení, kdy se díky ochraně svých osobních údajů nemusí oběť natolik bát uplatňovat svá práva, podat trestní oznámení a poskytnout svědeckou výpověď z důvodu odvety pachatele. A dále chrání oběť před negativními dopady trestního řízení na její soukromí a společenský život, čímž je předcházeno vzniku druhotné újmy.

Ačkoli možno spatřovat mnoho podobností s účelem a smyslem ustanovení o právu na ochranu před hrozícím nebezpečím, spatřuji mezi těmito dvěma právy určité zásadní rozdíly. Právo na ochranu soukromí dle mého názoru zaprvé působí spíše preventivně a

⁸² Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 130 – 131.

zaručuje určitou obecnou úroveň ochrany a přístupu k osobním údajům obětí, zatímco právo na ochranu před hrozícím nebezpečím reaguje na situaci, kdy je v konkrétním případě zvýšené riziko reálného ohrožení oběti, popřípadě je zapotřebí zamezit bezprostředně hrozícímu či probíhajícímu útoku. A za druhé spatřuji rozdíl v subjektech, před kterými je oběť chráněna, jelikož zatímco u práva na ochranu před hrozícím nebezpečím jde jednoznačně o pachatele trestného činu, v případě práva na ochranu soukromí je oběť chráněna nejen před pachatelem, nýbrž i před nevhodným a necitlivým přístupem médií, společnosti a jejího okolí, který by ji mohlo způsobit druhotnou újmu.

3.6 Právo na ochranu před druhotnou újmou

Předcházení *druhotné újmy* je jednou ze zásad ZOTČ a důležitým cílem celé právní úpravy. Ačkoli je *právo na ochranu před druhotnou újmou* obsaženo v dílu pátém ZOTČ, jeho naplňování je zajišťováno i většinou ostatních práv obětí trestných činů dle ZOTČ. Jelikož se jedná o problematiku provázanou s postavením a přístupem k oběti ve všech stádiích trestního řízení, jakož i před ním a po něm a nejedná se pouze o otázku práv, nýbrž i o psychologickou otázku a proces vyrovnávání oběti s primární viktimizací, jsou i opatření a prostředky ochrany různorodé.

3.6.1 Druhotná újma (sekundární viktimizace)

ZOTČ sice poskytuje definici *druhotné újmy* pro účely zákona, avšak tato definice neposkytuje uspokojivé odpovědi na otázku, co je druhotná újma. Ze samotného termínu *sekundární viktimizace* je možno odvodit, že se jedná o újmu odlišnou od újmy primární, způsobené v přímém důsledku trestného činu. V nejobecnější rovině lze říci, že jde o způsobení zraňujících pocitů oběti, skrze nevhodné reakce na fakt, že se oběti stala újma způsobená trestným činem.⁸³

Původcem může být prakticky kdokoli, avšak z výzkumů vyplývá, že nejčastějšími původci jsou veřejné orgány (policie a justice), média, sociální okolí a to jak rodinné tak

⁸³ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 61.

pracovní, jakož i znalci či pracovníci pojišťoven.⁸⁴ Svým přístupem k oběti chtě nechtě interpretují trestný čin a posuzují roli oběti v něm. Oběť se zdaleka ne vždy setkává s pochopením své situace a v mnoha případech dochází i ke zkreslenému pohledu na oběť, které je připisována částečná vina za trestný čin (např. označením za provokující či nevěrohodnou oběť, popřípadě mýtus o tzv. ideální oběti). U oběti dochází k postupné kumulaci zraňujících pocitů nespravedlnosti, stigmatizace, negativní exkluzivity, které vedou k prohloubení psychických dopadů zločinu na oběť a vyostřování následků primární viktimizace. Tyto pocity mohou svou zraňující povahou přerůst i primární újmu a oběť, která je již následkem primární viktimizace psychicky destabilizovaná, se může v důsledku sekundární viktimizace zcela duševně zhroutit.⁸⁵

Je samozřejmé, že se zátěžovým situacím nelze vyhnout. Je to jak součást procesu překonání celé události a újmy způsobené trestným činem, tak jsou i nezbytnou součástí trestního řízení, které však v konečném důsledku vede k dosažení spravedlnosti. Oběť je vystavována pro ni velmi zatěžující interakci s policií, soudem, znalci, případně i s pachatelem samotným, avšak samotné tyto situace nemusí způsobit druhotnou újmu. Z výzkumů vyplývá, že obzvláště zatěžujícími faktory pro oběť jsou *setkání s pachatelem, délka trestního řízení* (často se oběť od události nedokáže odpoutat, dokud trestní řízení probíhá), *opakované a konfrontační výslechy* či *nedostatečné právní znalosti*, které vyvolávají nejistotu oběti a pocit nekontrolovatelnosti celého procesu. Těmto situacím lze buďto předejít nebo je aspoň pro oběť učinit co nejsnesitelnějšími, čímž je možné minimalizovat riziko vzniku sekundární viktimizace. V tomto smyslu jsou koncipována i ustanovení ZOTČ o právu na ochranu před druhotnou újmu, o kterých pojednám níže.

Vedle obecného problému nesprávného a necitlivého přístupu a zacházení s obětí trestného činu lze v praxi pozorovat i určité specifické negativní jevy a to nejen ze strany společnosti, médií a bezprostředního okolí oběti, ale bohužel občas i ze strany OČTŘ. Jde o sérii fenoménů, které viktimologie zná pod názvy *očerňování oběti*,

⁸⁴ Novotný, Oto., Zapletal, Josef a kol. Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s. 158 – 159.

⁸⁵ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 61 – 63.

*obviňování či přenášení viny na oběť, nerespektování soukromí oběti, bagatelizace újmy či některé mýty, předsudky či falešné stereotypy, např. mýty o znásilnění nebo o domácím násilí.*⁸⁶

V pozadí mnoha těchto jevů stojí tzv. *mýtus o ideální oběti*, který popisuje určité vlastnosti oběti, které pak v očích společnosti podvědomě a automaticky vyvolávají pocit důvěryhodnosti, soucitu a potřeby ochrany a pomoci, např. jde o bezbranné jedince (děti, senioři, handicapované osoby atd.), oběť se nevystavovala riskantním situacím, nenese podíl na vzniku trestného činu a s pachatelem se neznala a pachatel sám je zosobněním síly a zla. Trestný čin se však může stát i osobě, která do tohoto schématu v některých či v žádném bodě nezapadá. To sice nijak nezmenšuje fakt, že se stala obětí trestného činu, kterou je třeba chránit, avšak v očích společnosti tento status paradoxně získat nemusí. Jde o jistý sociální konstrukt, který ovšem není v souladu s realitou viktimizace.⁸⁷

Očerňování oběti je v podstatě konstatování, že oběť si viktimizaci vlastně zasloužila. Je založeno na předsudcích z hlediska jejího chování, zevnějšku, minulosti či životního stylu a negativního výkladu některých vlastností, např. důvěřivost a naivita může být považována za spolupráci. Některé problematické životní etapy oběti způsobují její nedůvěryhodnost atd.⁸⁸

Obviňování či přenášení viny na oběť zase souvisí s mýty o některých trestných činech, kdy se dle falešných představ analyzuje chování oběti a hledají se v něm chyby, bez kterých k trestnému činu nemuselo vůbec dojít, např. absence efektivní obrany, odevzdanost atd. Od primární příčiny trestného činu, tj. kriminálního jednání pachatele, je odhlíženo. Viktimologie dále v případech obzvláště traumatizujících trestných činů jako znásilnění, únos či domácí násilí popisuje existenci tzv. *paradoxů primární viktimizace*, typicky *naučená bezmoc* či známý *stockholmský syndrom*, kdy oběť

⁸⁶ Tamtéž, s. 63 – 68.

⁸⁷ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 27 – 31.

⁸⁸ Tamtéž, s. 63.

z důvodu šoku a strachu jedná pasivně a iracionálně. Nejedná se však o spolupráci s pachatelem, nýbrž o obrannou reakci psychiky oběti na extrémní situaci.⁸⁹

Bagatelizace újmy je pochopitelný jev, kdy ostatní osoby nejsou schopny vidět situaci očima oběti a její deklarovanou újmu vnímají jako přehánění a nadsazování. Avšak pro oběť může i relativně neškodný trestný čin znamenat emocionální otřes, který způsobí ztrátu pocitu bezpečí a důvěry ve spravedlivý řád věcí. Cynismus a nepochopení vůči oběti pak vede k prohlubování újmy a sekundární viktimizaci.⁹⁰

Typickými *mýty o znásilnění* jsou např., že velká část oznámení o znásilnění je smyšlená, žena má na činu vždy podíl a nemůže být proti vůli znásilněna, pachatel může být jen muž deviant, oběť se vždy fanaticky brání či že práva oběť čin ihned oznámí. Mezi *mýty o domácím násilí* zase patří falešná představa, že k násilí dochází jen proto, že si ho oběť nechá líbit. Kdyby oběť násilí chtěla zabránit, tak by přece od tyрана odešla. Zcela je tak odhlíženo od emocionální, sociální, ekonomické či rodinné závislosti, jakož i od stavu tzv. *naučené bezmoci*. Mnoho z těchto mýtů bylo dlouhodobě dokonce součástí psychologických a kriminologických teorií a výzkumů, a proto se nelze divit, že se často dostali do povědomí veřejnosti a OČTŘ a mohli být brány jako fakt. Všechny popsané fenomény mají však nesmírně negativní dopad na riziko vzniku sekundární viktimizace oběti, jakož i na latenci trestné činnosti a naplňování účelu trestního řízení.⁹¹

3.6.2 Zákon o obětech trestných činů a ochrana před druhotnou újmu

V § 17 ZOTČ poskytuje oběti možnost požádat, aby před, v průběhu a po úkonech trestního řízení, kterých se účastní, *nepřišla do styku s pachatelem*, respektive s osobou, proti níž se trestní řízení vede. Jde-li o zvláště zranitelnou oběť, jsou příslušné orgány žádosti vyhovět, a pokud tomu brání povaha úkonu, musí zajistit, aby bylo kontaktu

⁸⁹ Tamtéž, s. 33 – 46.

⁹⁰ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 65 – 66.

⁹¹ Jelínek, J., Gřivna, T.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 64 – 67.

zabráněno aspoň před a po úkonu. Setkání s pachatelem je jedním z mimořádně závažných faktorů pro oběť a předejití jejich setkání tam, kde je to možné a přeje-li si to oběť, je jak v zájmu prevence sekundární viktimizace, tak v zájmu ochrany oběti před strachem z pachatele a uplatňování jejich práv, což v důsledku napomůže naplnění účelu trestního řízení.⁹²

V následujících třech paragrafech jsou oběti zaručena určitá práva při podání vysvětlení a výslechu. Oběti se nesmí klást otázky, směřující do intimní oblasti, leda je to nezbytné pro objasnění trestného činu (typicky u trestného činu znásilnění). Otázky je třeba klást šetrně a obsahově vyčerpávajícím způsobem, aby nemusel být výslech opakován a formulace by měla reflektovat individualitu oběti. Oběť má právo proti zaměření otázky podat námitky.

Dále má oběť právo požádat, aby ji vyslychala osoba toho pohlaví, které si sama určí a zvláště zranitelné oběti je v tomto nutno vyhovět. Ta může rovněž žádat, aby i tlumočnick, potřebuje-li jej, byl toho pohlaví, které si určí. Oběť totiž může mít při popisu událostí větší důvěru k osobě určitého pohlaví, a OČTŘ by se ji proto v tomto směru měly pokusit vyjít vstříc. ZOTČ zároveň zavádí povinnost, aby byly zvláště zranitelné oběti vyslychány obzvláště citlivě a s ohledem na okolnosti, které konkrétní oběť činí zvláště zranitelnou. Výslech v přípravném řízení musí, až na zvláštní výjimky, provádět osoba k tomu vyškolená a je třeba ho provést tak, aby nemusel být opakován, přičemž zvláštní ochrana je v tomto směru poskytována dětem. Podobnou ochranu osobám mladším 18 let zaručuje i TrŘ v § 102, který se použije, není-li dítě zároveň obětí dle ZOTČ. Tato ustanovení reflektují potřebu jednat s obětí citlivě s ohledem na fakt, že rozpomínání na pro ni traumatizující okolnosti trestného činu představuje značnou zátěž a riziko vzniku druhotné újmy.⁹³

⁹² Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 106 – 108.

⁹³ Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 134 – 145.

Oběť má dle § 21 ZOTČ právo, aby ji ke všem úkonům trestního řízení a k podání vysvětlení doprovázel *důvěrník*, kterého je možné z účasti na úkonu vyloučit pouze ve výjimečných případech, kdy by mohlo být ohroženo dosažení účelu úkonu. V takovém případě je ovšem třeba oběti umožnit, aby si vybrala jiného důvěrníka, který bude s úkonem slučitelný. Důvěrníkem může být jakákoli svéprávná fyzická osoba, která není v postavení obviněného, obhájce, svědka, znalce či tlumočníka. Může jím být i *zmocněnec* oběti, která je v postavení poškozeného. Není přípustné, aby důvěrník zasahoval do průběhu úkonů, a jeho role tedy sestává pouze z poskytování psychické a morální podpory oběti svou fyzickou přítomností po jejím boku. Účelem je pochopitelně všemi možnými prostředky usnadnit roli oběti a poskytnout ji veškerou možnou podporu. Pro oběť je účast na úkonech trestního řízení zpravidla velmi stresující a přítomnost pro ni důvěryhodné osoby ji v překonání zátěže s úkonem spojené může pomoci.⁹⁴

V neposlední řadě ZOTČ v § 22 zavádí do českého právního řádu osvědčený institut známý ze zahraničí pod názvem *victim impact statement*, pro který ZOTČ zavádí výraz *prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život*. Ačkoli bude mnoho obětí trestného činu zároveň poškozeným v trestním řízení, který má dle § 216 TrŘ právo pronést v hlavním líčení závěrečnou řeč, ve které se rovněž může vyjádřit k dopadu trestného činu na svůj život, přináší ZOTČ všem obětem právo vyjádřit se ve výrazně širším rozsahu. TrŘ byl s ohledem na ZOTČ novelizován a toto právo oběti bylo promítnuto obecně v ustanovení § 43 odst. 4 a konkrétně pro hlavní líčení v § 212a. TrŘ však nesprávně možnost provést prohlášení o dopadu trestného činu přiznává pouze oběti v postavení poškozeného. ZOTČ však toto právo zaručuje všem obětem bez ohledu na jejich procesní postavení, jakož i fázi trestního řízení. Dále není omezeno ani obsahem, ani formou, přičemž je-li provedeno písemně, provede se jako listinný důkaz a může sloužit soudu například při určování výše trestu.⁹⁵

⁹⁴ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 81 – 83.

⁹⁵ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 118 – 121.

Oběť může v prohlášení o dopadu trestného činu na svůj život hovořit o čemkoli, co se daného tématu týká, např. o újmě na zdraví, psychických dopadech, změnách v každodenním životě a sociálních a rodinných vztazích, dopadech na finanční situaci oběti, na zaměstnání či studium atd. Oběti je poskytována značná volnost a v tomto institutu se odráží mnohé viktimologické poznatky o postviktimitizační fázi oběti, jakož i o způsobech vyrovnávání se s traumatizujícím zážitkem. Právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu je však zcela fakultativní a je třeba respektovat individualitu oběti v tom smyslu, že zdaleka ne každá o využití této možnosti stojí. Nezřídka má však takové prohlášení blahodárný psychologický efekt a pro oběť je důležité vědomí, že je jí veřejnými orgány nasloucháno, což přispívá k v očích oběti k dosažení tzv. *procedurální spravedlnosti*, přičemž prohlášení ji zároveň může pomoci si událost a její dopady utřídit, zaujmout k nim jednoznačný postoj a odpoutat se od nich.⁹⁶

3.7 Právo na peněžitou pomoc

Stát některým obětem poskytuje *jednorázovou peněžitou pomoc k překlenutí zhoršené sociální situace* způsobené obětí trestným činem, pokud nemajetková újma, škoda na zdraví či škoda vzniklá v důsledku smrti způsobené trestným činem nebyla plně nahrazena. Tento institut lze chápat jako určité odškodnění některých obětí ze strany státu z důvodu, že stát nebyl schopen oběť ochránit před trestnou činností, což je jeden z hlavních účelů veškerých státních útvarů. K tomuto nahlížení na peněžitou pomoc se přikláním i já, i když jsou i další teorie.⁹⁷ Určité formy peněžité pomoci ze strany státu jsou obsaženy v právních úpravách po celém světě a Česká republika se k nim řadí již od přijetí zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti z roku 1997.⁹⁸

V současné době je *právo na peněžitou pomoc* obsaženo v dílu šestém ZOTČ. Peněžítá pomoc se poskytuje jen některým obětem. Předně je zde hledisko teritoriality a

⁹⁶ Čírtková, L. Viktimologie pro forenzní praxi. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, s. 135 – 144.

⁹⁷ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 122 – 123.

⁹⁸ Novotný, Oto., Zapletal, Josef a kol. Kriminologie. 3. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s. 167 – 171.

státní příslušnosti, kdy oběť musí být buďto občanem České republiky či jiného členského státu EU, popřípadě v souladu s jinými předpisy nepřetržitě pobývá na území ČR či jde o cizince, který požádal o mezinárodní ochranu nebo mu byl udělen azyl či doplňková ochrana na území ČR a tato osoba se stala obětí trestného činu na území ČR. Občanům České republiky se peněžitá pomoc poskytne, i pokud se jim trestný čin stal na území jiného státu, pokud však mají na území ČR trvalý pobyt nebo se zde obvykle zdržují. A v neposlední řadě bude peněžitá pomoc poskytnuta i jiným cizincům, pokud tak stanoví vyhlášená mezinárodní smlouva, např. Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů přijatá dne 24. listopadu 1983 ve Štrasburku (srov. č. 141/2000 Sb. m. s.).⁹⁹

Peněžitá pomoc se ovšem neposkytne kterékoli oběti splňující výše uvedené podmínky, nýbrž pouze oběti, které bylo v důsledku trestného činu ublíženo na zdraví či způsobena těžká újma na zdraví. Dále i osobám pozůstalým po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, byla-li rodičem, manželem, registrovaným partnerem, dítětem nebo sourozencem zemřelého a v době jeho smrti s ním žila v domácnosti nebo osobám, kterým byl zemřelý povinen poskytovat výživu a nakonec i oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítěti, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby dle § 198 TZ, pokud ji vznikla nemajetková újma. ZOTČ pro své účely výčet oprávněných obětí ještě dále zužuje zvláštní definicí *ublížení na zdraví*, kterým rozumí stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje nejméně po dobu tří týdnů obvyklý způsob života oběti a který vyžaduje lékařské ošetření. Tato definice se liší od pojmu ublížení na zdraví dle § 122 TZ, jenž v jinak shodné definici používá u délky trvání takového stavu výraz „*nikoli jen po krátkou dobu*,“ za kterou je dle ustáleného výkladu považováno 7 dní. Nárok na peněžitou pomoc tedy nebude mít každá oběť, které je způsobeno ublížení na zdraví dle TZ, nýbrž jen taková, jejíž stav bude trvat aspoň tři týdny.¹⁰⁰

⁹⁹ Tamtéž, s. 125 – 127.

¹⁰⁰ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 128 – 141.

Aby bylo možno peněžitou pomoc poskytnout, musí být pachatel trestného činu, kterým byla způsobena škoda na zdraví či nemajetková újma buďto uznán vinným nebo zproštěn obžaloby pro nepřičetnost. Stejně tak se ovšem peněžitá pomoc poskytne, nejsou-li důvodné pochybnosti dle šetření OČTŘ, že se trestný čin, v důsledku kterého byla oběti způsobena smrt, škoda na zdraví nebo nemajetková újma, stal, pokud bylo trestní řízení odloženo z důvodu, že se pachatele nepodařilo zjistit, je nepřičetný, stíhání je nepřípustné či neúčelné či již bylo účelu trestního řízení dosaženo (viz § 159a odst. 2 až odst. 4 TrŘ), dále pokud bylo pro tyto důvody trestní řízení zastaveno anebo odsuzující či zprošťující rozsudek pro nepřičetnost dosud nebyl vyhlášen či nenabyl právní moci. Tento výčet je poměrně široký a jak vyplývá z § 26 odst. 2 písm. c ZOTČ, neváže poskytnutí peněžité pomoci na vydání vyjmenovaných rozhodnutí a umožňuje tím pádem, aby byla peněžitá pomoc poskytnuta ihned, jakmile budou bez důvodných pochybností zjištěny základní skutkové okolnosti trestného činu.¹⁰¹ Při opožděném poskytnutí by totiž mohla oběť již svou akutní ztíženou sociální situaci buďto překlenout jinými prostředky či ji podlehnout. V obojím případě by peněžitá pomoc přišla pozdě.

Stát peněžitou pomoc oběti neposkytne, je-li stíhána jako spoluobviněná v tomtéž trestním řízení či pokud nedala souhlas k trestnímu stíhání ve smyslu § 163 TrŘ nebo ho vzala zpět, popřípadě neposkytuje-li orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost, např. nepodala-li bez vážného důvodu trestní oznámení či odepřela-li svědeckou výpověď. Jde o pochopitelný požadavek ZOTČ, který neznamena, že má oběť vystupovat v trestním řízení s plnou aktivitou, což po ni u mnohých traumatizujících trestných činů ani nelze žádat, avšak je od ní očekávána určitá minimální spolupráce v rámci trestního řízení v zájmu dosažení účelu trestního řízení.¹⁰²

Výše peněžité pomoci je vymezena v § 28 ZOTČ a je odlišná pro každý druh oběti, přičemž je zároveň vždy omezena určitou celkovou horní hranicí. Obětím, kterým bylo

¹⁰¹ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 142 – 144.

¹⁰² Grívna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 184 – 188.

v důsledku trestného činu *ublížení na zdraví* či způsobena *těžká újma na zdraví* bude peněžité pomoci poskytnuta buďto paušální částkou nebo ve výši prokázané ztráty na výdělku a prokázaných nákladů spojených s léčením snížené o všechny částky, které byly oběti již poskytnuty z titulu náhrady škody. Paušální částka u ublížení na zdraví činí 10 000 Kč a u těžkého ublížení na zdraví 50 000 Kč a horní hranice peněžité pomoci činí u obou 200 000 Kč.

Pozůstalým po oběti, která v důsledku trestného činu zemřela, bude poskytnuta peněžité pomoci v paušální výši 200 000 Kč, respektive jedná-li se o sourozence ve výši 175 000 Kč, přičemž horní hranice činí 600 000 Kč. Je-li počet obětí natolik vysoký, že je horní hranice překročena, bude peněžité pomoci každé oběti poměrně zkrácena.

Posledním druhem obětí jsou *oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a dítě, které je obětí trestného činu týrání svěřené osoby dle § 198 TZ*. Těmto obětem se poskytuje peněžité pomoci coby úhrada nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu vzniklé nemajetkové újmy s horní hranicí 50 000 Kč. Peněžité pomoci se neposkytne, byla-li již oběti poskytnuta z důvodu ublížení na zdraví, nikoli však těžkého ublížení na zdraví.

Výše peněžité pomoci může být snížena či peněžité pomoci zcela nepřiznána s ohledem na sociální situaci oběti a k jejímu spoluzavinění vzniklé újmy, popřípadě s ohledem na její snahu dosáhnout náhrady škody dalšími zákonnými prostředky. Poskytnutím peněžité pomoci automaticky přechází nárok oběti na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vůči pachateli na stát, a to v rozsahu poskytnuté peněžité pomoci. V úpravě dle zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti bylo obdobné ustanovení, které zakládalo povinnost oběti ve lhůtě 5 let odvést na účet Ministerstva spravedlnosti obdrženou náhradu škody až do výše poskytnuté peněžité pomoci.¹⁰³ Toto ustanovení do nové úpravy ovšem přejato nebylo, což lze vnímat pouze

¹⁰³ Jelínek, J. a kolektiv: Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 166 – 167.

pozitivně. Ačkoli se toto ustanovení v praxi nepoužívalo, představovalo zcela zbytečnou zátěž pro oběť trestného činu a nová úprava je bezesporu mnohem elegantnější.

Žádost o peněžitou pomoc je možné podat Ministerstvu spravedlnosti, které o ní i rozhoduje, a to do 2 let ode dne, kdy se oběť o újmu způsobenou trestným činem dozvěděla, přičemž je zde objektivní prekluzivní lhůta 5 let. V žádosti je nutné uvést jak své osobní údaje, tedy jméno, datum narození a adresu bydliště, tak i připojit poslední rozhodnutí OČTŘ v trestním řízení o daném trestném činu, údaje o škodě či nemajetkové újmě utrpěné v důsledku trestného činu a údaje o svých majetkových a výdělkových poměrech, jakož i doklady k nim a v případě újmy na zdraví i lékařskou zprávu. Proti rozhodnutí není přípustný *řádný opravný prostředek* či *přezkum řízení*, ale je samozřejmě možné napadnout jej v rámci *správního soudnictví*, jakož i podat návrh na *obnovu řízení*.¹⁰⁴

Neovládá-li žadatel český jazyk, může v řízení o žádosti použít jazyk slovenský nebo anglický, popřípadě si na vlastní náklady obstarat tlumočnicka. Domnívám se ovšem, že tato úprava jde z hlediska své koncepce proti smyslu peněžité pomoci, jelikož v případě že obětí bude cizinec, který splňuje předpoklady pro poskytnutí peněžité pomoci a nebude ovládat ani český, slovenský či anglický jazyk, musel by si pro efektivní uplatnění svého práva obstarat tlumočnicka na své vlastní náklady. Peněžité pomoci ovšem slouží k překlenutí obtížné sociální situace, kdy oběť naopak nemá peněžních prostředků nazbyt a tlumočnicka může být mimo její okamžité finanční možnosti. Dle mého názoru by minimálně v odůvodněných případech měl stát nést náklady na tlumočení a případně pak tyto náklady započíst do výše poskytnuté peněžité pomoci, kterou následně vymáhá od odsouzeného v rámci přechodu nároku na náhradu škody.

Institut peněžité pomoci má své jednoznačné opodstatnění, a ačkoli jsou poskytované částky ve většině případů spíše symbolické, přeci jen mohou v kritickém momentu pomoci oběti uhradit náhlé náklady spojené s obdobím zotavování z trestného

¹⁰⁴ Grivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, s. 200 – 202.

činu, respektive nákladů spojených se ztrátou živitele. Bylo by ovšem na místě uvažovat o zvýšení těchto částek, ne-li plošně, tak alespoň ve zvlášť odůvodněných případech. Zákon totiž sice umožňuje jejich snížení, avšak nikoli jejich zvýšení nad horní hranice, byť by se jistě našly případy, kdy by si to věc žádala.¹⁰⁵

4. Srovnání práv a postavení oběti trestného činu s úpravou ve Spojených státech amerických

Hned zpočátku musím objasnit specifikum právní úpravy Spojených států amerických (dále „USA“), jelikož se jedná o *federaci* s množstvím suverénních států, které mají své vlastní ústavy, zákonodárné orgány, odlišné právní řády a v mnoha otázkách větší či menší autonomie a nezávislost na federálních orgánech. Přesto jsou však nad všemi státními právními úpravami zákony federální, které upravují otázky spadající do výlučné pravomoci federálních orgánů, ježto svou důležitostí přesahují zájmy jednotlivých států či jsou to otázky takového významu, že je třeba zavést jednotnou úroveň právní úpravy. Jelikož je v USA celkem 50 států a každý má v určitém směru odlišnou právní úpravu, budu se z důvodu omezeného rozsahu mé diplomové práce nadále zabývat pouze úpravou federální, která je z hlediska práv a postavení obětí obsažena z převažující části v 18. dílu federálního zákoníku (*Title 18 U.S.C., Crimes and Criminal Procedure* dále „18 U.S.C.“), který pojednává o federálních trestných činech a trestním procesu¹⁰⁶ a rovněž v 42. dílu federálního zákoníku (*Title 42 U.S.C., The Public Health and Welfare* dále „42 U.S.C.“), který upravuje peněžitou a jinou pomoc a asistenci obětem trestné činnosti.¹⁰⁷ A než přistoupím k samotné komparaci, musím učinit legislativně technickou poznámku. Členění zákonů je v USA odlišné

¹⁰⁵ Jelínek, J., Gřivna, T.: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu. Praha: Leges, 2012, s. 148 – 159.

¹⁰⁶ Title 18 U.S.C., Crimes and Criminal Procedure : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18>

¹⁰⁷ Title 42 U.S.C., Public Health and Welfare : Veřejně dostupný z: Cornell University law School: Title 42 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 9.1.2015 [3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42>

od České republiky, kdy po paragrafech následují malá písmena, odstavce, velká písmena a malé římské číslice. Z důvodu přehlednosti při případném porovnávání se zněním zákonů budu v této části používat americké členění.

4.1 Práva a postavení oběti trestného činu v USA

Od 30. října 2004 je v USA účinný zákon o právech obětí trestných činů (Crime Victims' Rights Act), jenž novelizoval 18 U.S.C. a včlenil do něj paragraf 3771, který pojednává o právech obětí trestných činů. I před tímto zákonem byla obětem zaručována určitá zvláštní práva a především byl kladen velký důraz na jejich právo na náhradu škody, jakož i kompenzaci ze strany státu, avšak tento nový zákon obsáhl v jednom paragrafu celkovou obecnou úpravu práv obětí¹⁰⁸ a ačkoli se komplexností nemůže měřit se ZOTČ, přesto naplňuje stejný účel.

Obětí trestného činu se dle 18 U.S.C. § 3771 písm. (e) myslí jak oběť přímá, tak v případě, že obětí přímou je osoba mladší 18 let, osoba nesvéprávná či osoba v bezvědomí nebo jinak neschopná vykonávat svá práva, popřípadě pokud přímá oběť v důsledku trestného činu zemřela, tak i manžel oběti, zákonný zástupce, rodič, potomek, sourozenec či jiná osoba za oběť uznaná soudem. Tyto nepřímé oběti ovšem nemají status oběti samy o sobě, nýbrž pouze vykonávají práva oběti přímé místo ní. Právní řád USA tedy nezná nepřímé oběti tak, jak je chápe ZOTČ a jde tedy pouze o určitou formu právního nástupnictví popřípadě zastoupení.

Obětí může být jakákoli osoba, přičemž výklad termínu osoba je stejný jako v ČR, tedy že se jedná jak o osoby fyzické, tak právnické. Nicméně některá práva budou z povahy věci pochopitelně neuplatnitelná právnickou osobou.¹⁰⁹ Stejně jako § 44 odst. 1 TrŘ má obdobné ustanovení i 18 U.S.C. v § 3771 písm. (e), které zabraňuje, aby práva oběti vykonával obviněný či spoluobviněný. Zajímavé je, že právní řád USA

¹⁰⁸ Srov. Tobolowsky, Peggy M. *Crime victim rights and remedies*. 2nd ed. Durham, USA: Carolina Academic Press, c2010, xiii, 348 s. ISBN 978-1-59460-578-9.

¹⁰⁹ Doyle, Charles. *Crime Victims' Rights Act: A Summary and Legal Analysis of 18 U.S.C. 3771*. Congressional Research Service Reports. 24.4.2012, s. 9 – 15. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://fas.org/sgp/crs/misc/RL33679.pdf>

nemá kategorii zvlášť zranitelných obětí, jak ji vymezuje § 2 odst. 4 ZOTČ. Sice poskytuje zvláštní ochranu osobám mladším 18 let, jakož i obětem teroristických útoků a masových násilných činů, ale u ostatních zvlášť zranitelných obětí jejich ochrana není nijak legislativně upravena. Pouze se jedná o přitěžující okolnost při výměře trestu, byla-li oběť zvlášť zranitelná z důvodu věku či zdravotního stavu.

Nejvýznamnějším rozdílem mezi postavením oběti v ČR a USA je ovšem její status v rámci trestního řízení. USA na rozdíl od ČR nečiní rozdíl mezi obětí a poškozeným, a ačkoli je toto spíše jazyková než právní odchylka, reflektuje právní postavení oběti v trestním řízení. Oběť totiž v USA není stranou trestního řízení a nemá ani žádné zvláštní procesní postavení s výjimkou toho, že obvykle bude jedním ze svědků. Náhrada škody je v rámci trestního řízení vymáhána automaticky z úřední povinnosti i bez impulsu ze strany oběti a veškerá její práva jsou pouze pro její zvláštní ochranu v rámci trestního řízení i mimo něj.

Výčet práv obětí poskytuje 18 U.S.C. v § 3771 písm. (a), přičemž dle písm. (c) odst. (1) jsou všechny orgány a úředníci zúčastnění na trestním řízení povinni oběť o jejích právech informovat a umožnit jí jejich plné uplatnění. Obdobné ustanovení obsahuje jak ZOTČ v § 3 odst. 4, tak i TrŘ v § 46. Právy dle § 3771 písm. (a) jsou *právo na ochranu před obviněným, právo na včasné a přesné vyrozumění o veškerých veřejných soudních jednáních, jakož i jednáních o podmíněném propuštění a propuštění či uprchnutí obviněného, právo účastnit se všech veřejných soudních jednání, pokud není nepochybné, že by mohla přítomnost oběti při konkrétním úkonu ovlivnit její výpověď, právo být slyšena při veškerých veřejných soudních jednáních, právo radit se se státním zástupcem, právo na plnou a včasnou náhradu škody, právo na proces bez zbytečných průtahů a právo na férové a uctivé zacházení s ohledem na důstojnost a soukromí oběti.*¹¹⁰

Výčet práv je vcelku srovnatelný s právy dle ZOTČ, nicméně jsou zde určité rozdíly. Předně oproti ZOTČ nemusí o informace o propuštění či útěku pachatele oběť

¹¹⁰ Title 18 U.S.C. § 3771 (a) : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3771>

vůbec žádat a jsou ji oznamovány z úřední povinnosti, přičemž je i upozorněna na konání soudního jednání o podmíněčném propuštění odsouzeného a tohoto jednání se oběť může i účastnit a má právo být v jeho průběhu slyšena. Na případném propuštění odsouzeného má totiž pochopitelně svůj zájem a je jí tak poskytnuto právo se k tomuto vyjádřit. Toto právo je omezeno pouze požadavkem, aby bylo vykonáváno v rozumných mezích, čímž se rozumí, aby se po obsahové stránce neodchylovalo od projednávané věci a aby nepřekračovalo únosnou dobu.¹¹¹ V tomto právu lze spatřovat paralelu s právem na prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život (Victim Impact Statement) dle § 22 ZOTČ.

Dále je zde právo radit se se státním zástupcem. Oběť pochopitelně může mít vlastního právního zástupce, který jí bude poskytovat právní informace, nicméně role státního zástupce z hlediska práv obětí a především náhrady škody je mnohem širší a s obětí je většinou ve velmi úzkém kontaktu, a to tím spíše, jestli oběť vlastního právníka nemá. Radit se s ním může jak o svých právech, tak i o stavu trestního řízení a jeho dalšího vývoje. Velkým rozdílem ovšem je, že oběť nemá právo nahlížet do vyšetřovacího spisu. Toto je pochopitelný důsledek toho, že oběť není stranou trestního řízení a nemůže tedy ani navrhnout důkazy.¹¹²

Ve výčtu dále zcela chybí právo na ochranu před druhotnou újmou, která není v rámci právního řádu ani brána v potaz. Ochranu před ní tedy naplňují pouze ostatní zaručená práva ve svém souhrnu, avšak s výjimkou zvláštního ohledu na práva dětských obětí zde výslovný důraz na prevenci sekundární viktimizace kladen není. Na první pohled by se mohlo zdát, že rovněž chybí právo na odbornou pomoc a právo na peněžitou pomoc, avšak tato jsou obsažena v 42 U.S.C. a krátce se o nich zmíním níže.

V 18 U.S.C. § 3771 písm. (d) odst. 2 je obsaženo obdobné pravidlo, které je v § 44 odst. 2 TrŘ, tedy že v případě mimořádně vysokého počtu obětí, kdy by zajišťování

¹¹¹ Doyle, Charles. Crime Victims' Rights Act: A Summary and Legal Analysis of 18 U.S.C. 3771. Congressional Research Service Reports. 24.4.2012, s. 25 - 30. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://fas.org/sgp/crs/misc/RL33679.pdf>

¹¹² Tamtéž, s. 36.

všech jejich individuálních práv neúměrně zatěžovalo trestní řízení, soud přijme taková opatření, která umožní soulad zájmů obětí trestného činu, jakož i trestního řízení. Zákon sice nspecifikuje, jaká opatření mají být přijata, avšak ustanovení společného zástupce všech obětí, který bude jejich práva vykonávat v trestním řízení je jednou z možností.

Práva oběti vykonává vedle samotné oběti, jejího právního zástupce, popřípadě osoby, která je vykonává místo ní, i samotný státní zástupce. To souvisí s jeho širší rolí z hlediska ochrany obětí v trestním řízení. V případě porušení či odepření některého z práv oběti je možné podat stížnost, kterou následně řeší příslušný orgán k tomu zřízený, přičemž poslední instancí je Attorney General (postavením podobný českému nejvyššímu státnímu zástupci) nebo je možné podat odvolání proti takovému rozhodnutí či požádat nadřízený orgán o vydání tzv. writ of mandamus, což je mimořádný subsidiární opravný prostředek, který je cílen proti zneužití diskreční pravomoci veřejného orgánu a lze ho použít ve chvíli, kdy není přípustný jiný prostředek ochrany.¹¹³ Ve výjimečných případech může oběť žádat i o obnovu řízení, pokud jsou pro to zvláštní důvody a její práva byla hrubě porušena a požádala o vydání writ of mandamus.¹¹⁴

4.1.1 Zvláštní ochrana dětských obětí a svědků

Zvláštní ochranu dětských obětí a svědků zaručuje 18 U.S.C. § 3509, avšak pro své účely termín „*dítě*“ značně zužuje. Zvláštní ochranu poskytuje pouze osobám mladším 18 let, které byly svědky trestného činu proti jiné osobě či pokud jsou samy obětí násilného či sexuálního trestného činu nebo zanedbávání. Cílem je v citlivých případech chránit dítě před druhotnou újmou v důsledku trestního řízení, avšak jelikož jde pouze o případy, kdy bude dítě obětí výše vyjmenovaných trestných činů, nelze míru ochrany dětí srovnávat s úpravou dle ZOTČ a TrŘ, které považují každé dítě za zvlášť

¹¹³ Doyle, Charles. Crime Victims' Rights Act: A Summary and Legal Analysis of 18 U.S.C. 3771. Congressional Research Service Reports. 24.4.2012, s. 43 – 47. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://fas.org/sgp/crs/misc/RL33679.pdf>

¹¹⁴ Title 18 U.S.C. § 3771 (d) (5) : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3771>

zranitelnou obětí, ke které je třeba přistupovat mimořádně opatrně a citlivě. Dětem je mezi zvláště zranitelnými oběťmi navíc poskytována ještě vyšší míra ochrany.

Předně je dle 18 U.S.C. § 3509 písm. (b) umožněno, aby bylo dítě před soudem vyslýcháno jako svědek za pomoci *audiovizuální techniky* ze zcela oddělené místnosti, ve které může být přítomen jen zástupce či opatrovník dítěte, soudní úředník, popřípadě osoba určená soudem v zájmu dítěte (například dětský psycholog atp.). K provedení výslechu tímto způsobem je možné přikročit, pokud dítě není schopno vypovídat před soudem z důvodu strachu, rizika vzniku druhotné újmy, chování obviněného či zdravotního (i duševního) stavu dítěte.¹¹⁵

Rovněž je umožněno, aby veškeré osobní údaje dítěte byly utajeny a přijata jakákoli další opatření k ochraně soukromí dítěte. Jednání je z tohoto důvodu možno učinit neveřejným. Osobní údaje mohou být sděleny obviněnému a jeho obhájci z důvodu naplnění práva na obhajobu, jakož i jiným osobám v zájmu dítěte, které zajišťují jeho ochranu a podporu, konkrétně např. *Child Abuse Teams*.

Probační úředník spolupracuje s dítětem a jeho rodinou v zájmu podpory dítěte a umožnění jeho svědecké výpovědi a prohlášení o dopadu trestného činu na jejich životy (Victim Impact Statement). Child Abuse Teams poskytují dítěti širokou škálu služeb a druhů podpory jak zdravotní, psychologické, konzultační či znalecké, jakož i zprostředkovávají kontakt s dalšími organizacemi pomoci obětem a provádějí školení soudců, státních zástupců a dalších osob o zvláštním přístupu k dětským obětem.

4.1.2 Právo na peněžitou a odbornou pomoc

Právo na peněžitou a odbornou pomoc je upraveno v 42 U.S.C. kapitole 112, přičemž z povahy věci je zřejmé, že na federální úrovni lze tuto problematiku upravit jen rámcově, respektive pro federální trestné činy a konkrétní rozsah a podmínky poskytování peněžité a odborné pomoci je nutno hledat v právních úpravách konkrétního státu.

¹¹⁵ Title 18 U.S.C. § 3509 : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3509>

Základní informace a asistenci oběti poskytuje k tomu určená osoba, kterou má pro tento účel povinnost ustanovit každý OČTŘ, přičemž jakmile pro daný trestný čin započne trestní řízení, přebírá tuto úlohu státní zástupce. Tato osoba, popřípadě státní zástupce je povinna vyhledat všechny oběti trestného činu, o kterém se dozvěděla a sama je kontaktovat. Oběti následně informuje o tom, kde a za jakých podmínek má právo na zdravotní, psychologickou, sociální a jinou odbornou pomoc, jakož i jestli a případně za jakých podmínek má právo na peněžitou pomoc ze strany státu a se všemi těmito subjekty ji zprostředkuje kontakt. V případě sexuálních trestných činů oběti uhradí lékařská vyšetření, která jsou nezbytná z důvodu dokazování, což je pochopitelně důsledek toho, že ne každý v USA je zdravotně pojištěn. Dále ji informuje o stavu trestního řízení, o případném odsouzení, propuštění či útěku obviněného a úzce s obětí spolupracuje z hlediska náhrady škody a dohlíží na to, aby všechny zabrané věci, které náleží oběti, jí byly co nejdříve vydány.¹¹⁶

Na federální úrovni byl v rámci Ministerstva spravedlnosti zřízen *Úřad pro oběti trestných činů* (Office for Victims of Crime), který spravuje *Fond obětí trestných činů* (Crime Victims' Fund), ze kterého jsou rozdělovány peněžní prostředky do zvláštních státních fondů pro pomoc obětem trestných činů. Peněžitá pomoc se poskytuje jako účelový prostředek poslední záchrany, kdy není jiná možnost, přičemž účel na který je ji možno poskytnout není nijak vymezen. Hradí se jí jakákoli nutná potřeba oběti, např. zdravotní péče, náklady pohřbu, právní pomoc, tlumočnick, přístřeší, cestovní náklady, jiná odborná pomoc atd. Fond obětí trestných činů je primárně financován z pokut a peněžitých trestů uložených odsouzeným osobám.¹¹⁷

4.1.3 Právo na náhradu škody

Postavení oběti v trestním řízení je v USA postaveno na koncepci zcela odlišné než v ČR a nejzřetelněji je to vidět právě u práva na náhradu škody. Jak jsem již zmínil výše,

¹¹⁶ Title 42 U.S.C. § 10607 : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42/10607>

¹¹⁷ Srov. Office for Victims of Crime. Crime Victims' Fund [online]. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://www.ovc.gov>

oběť v trestním řízení nemá postavení strany a s výjimkou několika svých specifických práv její procesní postavení je nanejvýše v pozici svědka. Jelikož oběť nemá žádné možnosti, jak se do trestního řízení aktivně zapojit a ovlivnit jeho výsledek, ochranu jejich zájmů nutně musí převzít stát. Stejně jako v ČR má oběť právo vymáhat škodu v civilním řízení, avšak i bez jakéhokoli jejího impulsu se stát sám pokusí v rámci trestního řízení náhradu škody pro ni vymoci.

Náhrada škody se v trestním řízení provádí vydáním tzv. *restitučního příkazu* (order of restitution), který je součástí odsuzujícího rozsudku, popřípadě dohody o vině a trestu (plea agreement). Restituční příkaz je možné vydat, pokud je škoda způsobena některým z trestných činů vyjmenovaných v 18 U.S.C. § 3663 (a) (1) (A) a v případě násilných trestných činů, trestných činů proti majetku a trestných činů poškozování spotřebitele dle 18 U.S.C. § 3663A (c), je vydání restitučního příkazu v rámci odsuzujícího rozsudku povinné, došlo-li ke škodě a nebrání-li tomu extrémně vysoký počet obětí či mimořádně komplikované dokazování vzniku škody.¹¹⁸ Náhradu škody je možné přiznat nejen přímé oběti trestného činu, nýbrž i jiné osobě, je-li to důvodné (např. pojišťovna, která oběti v rámci pojistného plnění škodu nahradila). V takovém případě ovšem bude mít vždy přednost náhrada škody přímým obětem a až po jejich plném uspokojení bude poskytnuta náhrada škody ostatním subjektům. Zajímavé je ustanovení 18 U.S.C. (i), které stanovuje, že jsou-li oběti trestného činu i Spojené státy americké, nedostane se jim žádné náhrady škody, dokud nebudou plně uspokojeny všechny ostatní oběti.

Náhrada škody může být ve formě navrácení odcizeného majetku či není-li to možné náhrada jeho hodnoty v penězích v době trestného činu, popřípadě může být náhrada škody poskytnuta formou jiné služby poskytnuté oběti. Dále v případě újmy na zdraví se nahrazují veškeré výdaje na zdravotní péči, služby a vybavení spojené s léčením, a pokud byla trestným činem způsobena smrt, i náklady na pohřeb atp. Do výše náhrady škody se započítávají i náklady řízení včetně nákladů na cestování do

¹¹⁸ Title 18 U.S.C. § 3663 : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3663>

místa soudu, případné hlídání dětí a další nutné výdaje a v neposlední řadě pochopitelně mzda ušlá v důsledku trestného činu.

Proces vydání a výkonu restitučního příkazu je upraven v 18 U.S.C. § 3664, přičemž dle písmena (g) odst. (1) se nemusí žádná oběť nijak účastnit jakékoli fáze vydávání restitučního příkazu. O celý proces se totiž z úřední povinnosti starají příslušné orgány. Při zjištění trestného činu k tomu určená osoba, respektive státní zástupce vyhledají všechny oběti onoho trestného činu a po zahájení trestního řízení jsou tyto oběti kontaktovány probačním úředníkem, který s nimi vyčíslí vzniklou škodu. Obžalovaný je povinen probačnímu úředníkovi doložit své finanční možnosti, příjem, majetek atp. Všechny tyto informace probační úředník zanesse do tzv. *charakteristiky obžalovaného* (presentence report), kterou vypracuje ve spolupráci se státním zástupcem a předloží soudu, který na základě tohoto dokumentu určí výši náhrady škody, jakož i formu plnění. V restitučním příkazu může být obsažena povinnost jak splátkového plnění, tak i zaplacení jednorázovým převodem či plnění alternativní formou a odvíjí se od možností obžalovaného a počtu a nároků obětí.

V případě změny majetkových poměrů obžalovaného, např. změna zaměstnání, dědění, náhlý zvláštní příjem atp. je obžalovaný povinen tyto informace okamžitě sdělit soudu a státnímu zástupci a podle těchto změn může být restituční příkaz upraven. Dále dle 18 U.S.C. § 3664 (n) je odsouzený, který je ve výkonu trestu odnětí svobody a v průběhu obdrží značné peněžní prostředky kupříkladu darem, dědictvím, výhrou, soudním rozhodnutím atp., povinen všechny tyto prostředky použít na zaplacení náhrady škody, peněžitých trestů, pokut apod. Důkazní břemeno majetkových poměrů obžalovaného leží na obžalovaném, zatímco důkazní břemeno škody obětí trestných činů leží na státním zástupci. Ten je povinen prokázat jak důvody, tak výši škody, kterou probační úředník s oběťmi vyčíslil v charakteristice obžalovaného. Pochopitelně k tomuto může státní zástupce navrhnout důkazy a výslechy svědků.¹¹⁹

¹¹⁹ Title 18 U.S.C. § 3664 (e) : Veřejně dostupný z: Cornell University Law School: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 22.2.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/3664>

Restituční příkaz je vymáhán coby exekuční titul z úřední povinnosti všemi možnými prostředky a platby jsou odváděny úřadu příslušného *Okresního soudního úředníka* (U.S. District Court Clerk's Office), který je následně rozesílá obětem trestného činu. O průběhu řízení a všech změnách z hlediska náhrady škody jsou oběti informovány, avšak nemusí se celého procesu nijak účastnit a ani není zapotřebí jejich souhlas.¹²⁰

Je zřejmé, že úprava postavení a práv obětí trestných činů v USA se od české právní úpravy značně liší, a to nejen v odchylkách v rozsahu a výčtu jednotlivých práv, ale jsou zde zásadní odlišnosti v samotném jádru koncepce postavení oběti v trestním řízení. Právní řád USA oběti neposkytuje příliš mnoho možností, jak do trestního řízení zasáhnout, avšak zároveň na ni neklade ani žádnou odpovědnost a povinnost své zájmy v trestním řízení hájit. To stát z úřední povinnosti zajišťuje místo ní. Nejmarkantněji jsou tyto rozdíly vidět v otázce náhrady škody a domnívám se, že obzvláště v této oblasti bychom se mohli leccím inspirovat. Odhlédnu-li však od institutu náhrady škody v adhezním řízení, je česká právní úprava z hlediska širě a uplatnitelnosti práv obětí v trestním řízení jednoznačně propracovanější a poskytuje poměrně široké spektrum práv. Pokud jde ovšem o náhradu škody, měl by TrŘ převzít výrazně větší odpovědnost za to, aby obětem trestných činů byla škoda skutečně nahrazena.

5. Úvahy de lege ferenda

Ačkoli doznala ochrana obětí trestných činů značného zlepšení díky přijetí zákona o obětech trestných činů, je stále mnoho prostoru pro zlepšení, a to obzvláště z hlediska reálné uplatnitelnosti jednotlivých práv, jakož i otázky faktické vymahatelnosti náhrady škody a možnosti ovlivnit průběh trestního řízení, obzvláště pak jeho samotnou existenci. A to ať už jeho iniciací či naopak zabráněním, aby bylo předčasně ukončeno.

Ačkoli oběť trestného činu nedisponuje s trestním řízením, má na něm značný nezpochybnitelný zájem, a to nejen osobní a morální, ale i majetkový. Trestní řízení je ovšem ovládáno zásadou *legality a oficiality*, přičemž tyto zásady jsou jen v určitých

¹²⁰ United States Department of Justice. The Reality of Restitution [online]. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://www.justice.gov/usao-sdil/victim-witness-assistance/reality-restitution>

ohledech korigovány. Vliv oběti na existenci trestního řízení se v současné podobě omezuje pouze na možnost podání trestního oznámení a za určitých podmínek ve smyslu § 163 TrŘ udělením souhlasu s trestním stíháním. V minulosti ovšem byly možnosti oběti trestného činu v tomto ohledu výrazně širší, jelikož až do roku 1950 bylo v určitých případech možné, aby oběť sama v roli soukromého žalobce trestně stíhala pachatele. Takový postup byl umožněn v těch případech, kdy zájem oběti trestného činu převyšoval zájem společnosti na stíhání takového trestného činu a ponechalo se to na rozhodnutí samotné oběti, zdali chce či nechce trestný čin stíhat. Ačkoli jsou si instituty soukromé žaloby a souhlasu s trestním stíháním z hlediska svého smyslu a účelu v lecčem podobné, je mezi nimi zcela zásadní rozdíl. Pokud se OČTŘ daný trestný čin nerozhodne stíhat, případný souhlas poškozeného bude bezvýznamný.

Práva obětí trestných činů zaručená v ZOTČ chrání oběť z mnoha různých úhlů, nicméně opravdu úplného naplnění veškerých práv oběti/poškozeného se jí dostává až v rámci trestního řízení. Pokud se OČTŘ rozhodne trestný čin nestíhat či stíhání odloží nebo zastaví, způsobí tím, že se oběti uzavře prostor pro nejefektivnější uplatňování jejích práv. Z hlediska možnosti iniciovat trestní stíhání se práva poškozeného od zrušení institutu soukromé žaloby v podstatě nijak neposunula a poškozený tedy nemá jak ovlivnit, zdali bude či nebude trestní řízení probíhat. Můj názor je takový, že znovuzavedení *soukromé žaloby* jako takové, zapotřebí není, jelikož by zde zaprvé bylo riziko zatížení justičního systému žalobami ohledně skutků, které zjevně nejsou trestnými činy, což by se sice dalo regulovat skrze soudní poplatky, avšak tím by se zároveň vytvářela bariéra pro dosažení spravedlnosti. Domnívám se však hlavně, že by stát měl nést odpovědnost za stíhání trestných činů a cestou ke zlepšení je spíše důslednější kontrola naplňování této jeho povinnosti, nežli její přenášení na oběti trestných činů.

Na rozdíl od soukromé žaloby si ovšem myslím, že v českém právním řádu by bylo místo pro *žalobu subsidiární*, která by naplňovala výše zmíněnou potřebu efektivní kontroly činnosti OČTŘ, jakož i celého přípravného řízení a umožňovala by obětem trestných činů v odůvodněných případech dovolat se spravedlnosti před soudem. V rámci přípravného řízení totiž nastává paradoxní situace, kdy sice jediným orgánem, který může rozhodovat o vině a trestu, je soud, avšak přesto je státní zástupce v rámci

přípravného řízení oprávněn rozhodnout, zdali k soudnímu projednání případného trestného činu dojde či nedojde. Státní zástupce totiž může z různých pochopitelných důvodů *odložit* či *zastavit* trestní stíhání podle § 159a respektive § 172 TrŘ, avšak v obou případech tak může učinit, i je-li trestní stíhání neúčelné. Jedná se o tzv. *procesní korektiv trestní represe*, jehož existence je dle mého mínění sice zcela opodstatněná a důležitá v zájmu zabránění přílišné krutosti a nespravedlnosti trestního práva, avšak zároveň se jedná o velmi kontroverzní *diskreční pravomoc* státního zástupce, který tímto fakticky zasahuje do výlučné pravomoci soudu. Důvody pro toto rozhodnutí jsou obsaženy v § 172 odst. 2 písm. c, nicméně jelikož nejsou objektivní povahy a vždy půjde o subjektivní výklad státního zástupce a posouzení, zdali jsou v konkrétním případě naplněny, je zde prostor pro lidské selhání a špatný úsudek. Z tohoto důvodu je naprosto zásadní, aby tato diskreční pravomoc byla podrobena důsledné kontrole a v případě pochyb bylo v trestním stíhání pokračováno.

Poškozený sice má právo podat *stížnost* proti usnesení o odložení či zastavení trestního stíhání, čímž je zajištěna určitá míra kontroly a přezkoumatelnosti tohoto rozhodnutí, avšak o této stížnosti je příslušný rozhodovat nadřízený státní zástupce, což nás opět přivádí k problému, že o vině pachatele fakticky rozhoduje orgán, kterému to nepřísluší. Z tohoto důvodu si myslím, že by bylo na místě úpravu změnit v tom smyslu, aby minimálně o stížnosti proti rozhodnutí o odložení či zastavení trestního stíhání z důvodu dle § 159a odst. 4, respektive § 172 odst. 2 písm. c TrŘ, rozhodoval soud, neboli aby tato rozhodnutí byla doplněna do výčtu v § 146a odst. 1 TrŘ.

Razantnější změnou, která by ovšem potřebu kontroly činnosti veřejného žalobce naplňovala efektivněji, by bylo opětovné zavedení institutu *subsidiární žaloby*. Poškozený by byl takto oprávněn v případě, že státní zástupce trestní stíhání odloží či zastaví, nastoupit na jeho místo a podat obžalobu coby *subsidiární žalobce*. V konkrétních případech jsou při rozhodnutí o odložení či zastavení trestního stíhání již skutkové okolnosti nezřídka do značné míry objasněny, je nashromážděno mnoho důkazů a svědectví, které by mohly sloužit jako podklad pro podání obžaloby. Pokud by státní zástupce celou věc špatně vyhodnotil a kupříkladu by trestní stíhání zastavil, jelikož se dle jeho mínění nejedná o trestný čin, mohl by v takovém případě poškozený místo něj podat soukromou obžalobu k soudu, který by si učinil vlastní názor, zdali jsou

dosavadní zjištění dostatečným podkladem pro řízení před soudem, a pokud ano, nařídil by jednání.

Je otázkou, jak konkrétně upravit podmínky podání subsidiární žaloby a jaká všechna oprávnění by se s postavením subsidiárního žalobce pojila. Pochopitelně by muselo být poškozenému umožněno, aby při vydání usnesení o odložení či zastavení trestního stíhání, mohl prostudovat spisy a seznámit se se všemi zjištěními, které vyplynuly v průběhu přípravného řízení. V zájmu efektivní účasti na přípravném řízení jako takovém by bylo rovněž záhodno, aby bylo poškozenému a jeho zmocněnci umožněno účastnit se vyšetřovacích úkonů a případně klást vyslýchaným svědkům otázky tak, jak je to umožněno obviněnému. Tato změna by ovšem byla dle mého názoru v zájmu ochrany práv obětí a naplnění účelu trestního řízení potřebná bez ohledu na zavedení subsidiární žaloby. Vyloučení poškozeného z vyšetřovacího úkonu by mohlo být provedeno pouze tehdy, ohrozilo-li by to v konkrétním případě účel trestního řízení.

Jsem toho přesvědčení, že možnost podat subsidiární žalobu by neměla být omezena na určitý výčet trestných činů, nýbrž by mělo jít o *univerzální právo* každého poškozeného, a to ať už žádá o náhradu škody či nikoli. Obžalobu by mohl sestavit pouze ze skutečností obsažených ve vyšetřovacích spisech, jelikož je nemyslitelné, aby pokračoval ve vyšetřování namísto státního zástupce. Nicméně by ovšem mohl v obžalobě navrhnout nové důkazy, které v rámci přípravného řízení vůbec nebyly brány v potaz. Před zrušením institutu soukromé žaloby dle trestního řádu z roku 1873 byl soukromý žalobce v případě neúspěchu povinen *nahradiť náklady řízení*, což ovšem shledávám jako neúměrné riziko pro případného subsidiárního žalobce, které by mohlo odradit od pokusu o dosažení spravedlnosti i oprávněnou obětí. V zájmu prevence nadužívání tohoto institutu bych však volil povinnost zaplatit *soudní poplatek* v přiměřené výši, který by se pojil s podáním subsidiární žaloby a zamezil by automatickému podávání subsidiární žaloby pouze coby dalšího „opravného prostředku“.

Jelikož smyslem subsidiární žaloby není, aby soukromé osoby vykonávaly povinnosti veřejného žalobce, nýbrž pouze aby byla zavedena efektivní kontrola

naplňování jedné z povinností státu, tj. chránit společnost před trestnou činností, tak by z toho důvodu byl státní zástupce kdykoli po podání subsidiární žaloby oprávněn nastoupit zpět na své místo a vést obžalobu ze své pozice veřejného žalobce. Poškozený by se řízení účastnil i nadále, avšak pouze coby procesní strana v pozici poškozeného. Domnívám se, že zavedení subsidiární žaloby by nejen přineslo širší možnost poškozených domoci se svých práv v trestním řízení a větší přezkoumatelnost konečných rozhodnutí v přípravném řízení, ale zároveň by i v konečném důsledku fungovalo preventivně proti omylům při užívání procesního korektivu OČTŘ a posilovalo by odpovědnost těchto orgánů za výsledek trestního řízení.

Dále jsem toho názoru, že ačkoli se v tomto směru stav posouvá k lepšímu, je třeba rozšířit procesní práva poškozeného coby strany trestního řízení a posunout některá jeho práva na roveň práv obviněného. Myslím si totiž, že omezováním možností poškozeného ve výsledku škodíme nejen jemu, nýbrž i účelu trestního řízení jako takovému. Poškozený, coby osoba úzce zúčastněná na celé události, může vnést do objasňování skutkových okolností mnoho nových podnětů a bylo by mylné jej považovat pouze za dalšího svědka. Proto bych navrhoval, aby bylo nejen zavedeno právo poškozeného a jeho zmocněnce *účastnit se vyšetřovacích úkonů*, jak jsem již zmínil výše, ale aby měl i právo *provádět důkazy v hlavním líčení* v rozsahu jakém má obžalovaný a státní zástupce dle § 215 odst. 2 TrŘ. Stejně tak se domnívám, že ačkoli bylo nově zavedeno právo poškozeného, aby se při skončení vyšetřování před podáním obžaloby seznámil se spisy a učinil návrhy na doplnění vyšetřování dle § 166 TrŘ odst. 1, bylo toto právo nedůvodně přiznáno jen tomu poškozenému, který žádá náhradu škody ve smyslu § 43 odst. 3 TrŘ. Nevidím důvod, proč by toto právo nemělo náležet každému poškozenému, jelikož zájem poškozeného na trestním řízení se neomezuje pouze na náhradu škody.

ZOTČ zavedl v § 22 pro oběti trestných činů nové právo učinit *prohlášení o dopadu trestného činu na jejich život*. Pro oběť je jak z psychologického, morálního, tak i praktického hlediska nesmírně důležité, aby jí příslušné orgány naslouchaly a její újma jim nebyla lhostejná. Toto právo má zaručit možnost oběti být slyšena v kterémkoli stádiu trestního řízení a to ať ústně či písemně nebo obojím způsobem a i opakovaně. Ačkoli je však toto právo promítnuto do TrŘ jak v § 43 odst. 4, tak v § 212a, který jej

zvlášť upravuje pro hlavní líčení, přesto je v přípravném řízení naplňováno zatím pouze zcela formálně.

Z tohoto hlediska je zajímavé srovnání s právní úpravou v USA, která v 18 U.S.C. § 3771 písm. (a) odst. (5) výslovně zaručuje právo oběti *radit se se státním zástupcem*, jenž vede dané trestní řízení a konzultovat s ním svá práva, situaci a dopad trestného činu. Oběť má pak dle dalšího ustanovení právo být slyšena v obdobném smyslu jako zaručuje právě § 22 ZOTČ. Důležitost práva oběti radit se se státním zástupcem však nelze spatřovat jen v zájmech oběti samotné, nýbrž kontakt státního zástupce s obětí trestného činu je i v zájmu řádného naplnění účelu trestního řízení. V běžném přípravném řízení úloha oběti sestává pouze z podání vysvětlení, popřípadě výsledku coby neodkladného či neopakovatelného úkonu a s touto výpovědí se státní zástupce seznámí jen z protokolu. Přitom jednou ze zásad, která má zaručovat spravedlivé a správné soudní rozhodování, je *ústnost*, viz § 2 odst. 11 TrŘ. Bezprostřední vnímání důkazů vlastními smysly je totiž častokrát předpokladem jejich správného vyhodnocení.

V rámci hlavního líčení je, ostatně jako většina práv obětí, i právo na učinění prohlášení o dopadu trestného činu řádně naplňováno. Avšak v přípravném řízení tomu tak bohužel není a kupříkladu chce-li oběť učinit toto prohlášení přímo státnímu zástupci, je obvykle odmítnuta. Přitom právě státní zástupce, coby osoba rozhodující o osudu přípravného řízení, by vyslechnutím oběti nejúčinněji naplnil účel ustanovení § 22 ZOTČ a z jejího prohlášení by si nejvíce odnesl. Navrhoval bych tedy, aby bylo výslovně zakotveno právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu na život oběti po vzoru § 212a TrŘ, který tak činí pro hlavní líčení, i v dílu druhém TrŘ pojednávajícím o přípravném řízení a to kterémukoli OČTŘ. Současná ustanovení § 43 odst. 4 a § 212a TrŘ dále v rozporu s § 22 ZOTČ přiznávají právo učinit prohlášení o dopadu trestného činu jen těm obětem, které jsou zároveň poškozenými. Jelikož však ZOTČ poskytuje toto právo bez rozdílu všem obětem, je na místě příslušná ustanovení TrŘ náležitě opravit.

Trestný čin má na oběť dopad z několika hledisek. ZOTČ zaručuje celou škálu práv, která mají zmírnit psychologický a sociální dopad trestného činu na oběť, popřípadě institutem peněžité pomoci ze strany státu minimalizovat i některé dopady

ekonomické. Avšak v případech majetkové trestné činnosti, kdy dochází ke kombinaci často značných ekonomických škod oběti a absence peněžité pomoci ze strany státu, je pro oběť jak z hlediska satisfakce, tak hlavně z praktického hlediska jejího živobytí, zcela zásadní, aby jí byla škoda způsobená trestným činem nahrazena. Od tohoto ekonomického hlediska dopadu trestného činu na oběť nelze odhlížet a domnívám se, že pokud jde o právní úpravu *adhezního řízení*, je zde mnoho prostoru pro zlepšení.

Předně jsem toho názoru, že otázka náhrady škody způsobené trestným činem by neměla být pouze soukromým zájmem oběti, nýbrž by se do tohoto procesu měl stát aktivněji zapojit ze své mocenské pozice v zájmu ochrany společnosti před trestnou činností a jejími dopady. V zájmu celé společnosti je, aby se trestná činnost nevyplácela a újma případných obětí byla co nejmenší. Z toho důvodu je na místě, aby byla vzniklá škoda pokud možno vždy pachatelem trestného činu nahrazena. Pochopitelně náhrada škody není primárním účelem trestního řízení a nesmí jeho naplnění bránit, a proto by mělo být i nadále možné, aby v případech, kdy by prokazování náhrady škody ať už pro komplexnost skutku či vysokého počtu poškozených, byly oběti odkázány se svým nárokem na civilní řízení. Avšak je-li to možné, měl by stát sám z vlastní iniciativy v trestním řízení zajistit, aby škoda vzniklá oběti v důsledku trestného činu byla nahrazena.

V 90. letech bylo jednou z novel TrŘ zrušeno reziduum socialistické úpravy, které umožňovalo státnímu zástupci požadovat v některých případech náhradu škody bez souhlasu či i proti vůli poškozeného. Já však zastávám názor, že taková možnost má nejen místo v současné právní úpravě, ale bylo by i záhodno provést další rozsáhlejší změny v koncepci celého *adhezního řízení*. V tomto směru je možné se do značné míry inspirovat úpravou v USA, kde je náhrada škody v rámci trestního řízení prokazována a vymáhána z úřední povinnosti orgány veřejné moci. Náhrada škody oběti by se měla stát jednou z běžných součástí trestního řízení a sekundárním účelem trestního řízení, který je třeba naplnit, nekoliduje-li s řádným a rychlým naplněním primárního účelu, tj. objasnění trestné činnosti a odsouzení pachatele.

V tomto ohledu bych proto navrhoval, aby byl v případě zjištění škody způsobené trestným činem státní zástupce, či jiný zvláštní orgán, povinen uplatnit právo na

náhradu škody a vyrozumět o tom případné poškozené osoby, jakož i o jejich právu prokázat v trestním řízení vznik a výši jimi utrpěných škod. Státní zástupce by však důkazní břemeno nesl spolu s nimi a navrhoval by důkazy, které by nárok poškozených podporovaly. Jelikož je škoda často bezprostřední součástí skutku a s trestným činem neoddělitelně souvisí, nemělo by se její prokazování příliš vzdalovat od běžné činnosti státního zástupce při dokazování viny obžalovaného.

Odhlédnou-li od těchto razantnějších zásahů do adhezního řízení, spatřuji jeho největší nedostatek ve fázi po vyhlášení výroku o náhradě škody. Takovýto výrok je pro poškozeného *exekucním titulem* vůči odsouzenému a poškozený následně musí podat *návrh na výkon rozhodnutí*. Reálná vymahatelnost náhrady škody je však často velmi nízká. Odsouzený není motivován, aby škodu nahradil a při jejím vymáhání spolupracoval. Jelikož vymáhání náhrady škody již není součástí trestního řízení, nehrozí mu při neplnění bezprostřední sankce, ačkoli je mu tato povinnost uložena odsuzujícím rozsudkem. Paralelu bychom mohli spatřovat v hypotetickém případě, kdy by odsouzenému byl uložen trest odnětí svobody a on by do jeho výkonu nenastoupil. V takové chvíli by bylo analogicky postupováno jako při vydání příkazu k zatčení a odsouzený by byl k výkonu trestu dodán i proti své vůli. Ačkoli je ovšem výrok o náhradě škody též součástí odsuzujícího rozsudku a ukládá odsouzenému určitou povinnost, stát na plnění této povinnosti nijak nedohlíží, a ani z jejího neplnění pro dané trestní řízení nevyvozuje žádné důsledky.

Pokud odsouzený neplní povinnost nahrazovat škodu a všemi možnými způsoby maří výkon rozhodnutí, je sice možné jeho jednání kvalifikovat jako trestný čin poškození věřitele dle § 222 TZ, nicméně tím se poškozený dostává do bludného kruhu a nijak se nepřibližuje dosažení náhrady škody. Odsouzený by v novém trestním řízení mohl být odsouzen pro tento nový trestný čin, avšak na situaci poškozeného se tím nic nezmění. Bylo by proto v zájmu efektivního výkonu spravedlnosti, aby byly s neplněním povinnosti nahradit poškozenému škodu spojeny určité *sankce* v rámci dosavadního trestního řízení, popřípadě aby byly po vzoru USA zavedeny prostředky efektivního použití prostředků odsouzeného. Konkrétně mám na mysli možnost, aby v případě, že odsouzený obdrží větší částku či majetek, byly tyto prostředky automaticky použity k úhradě jeho závazků vůči obětem jeho trestného činu.

Pokud jde o případné sankce za úmyslné porušení povinnosti nahradit poškozenému škodu, přichází v úvahu například podmínit podmíněčné propuštění či přeměnu trestu odnětí svobody právě řádným plněním povinnosti nahrazovat poškozenému škodu. Cílem všech těchto změn je, aby se náhrada škody způsobené trestným činem stala jedním ze samozřejmých důsledků trestného činu a trestního řízení a její efektivní vymáhání veřejným zájmem, na jehož ochranu dohlíží orgány veřejné moci.

Na závěr bych se rád zmínil o problému, který postihuje veškerou *legislativu* a je její odvrácenou stranou. Jde o fakt, že *aplikační praxe* se bohužel často liší od zamýšleného smyslu právního předpisu a znění konkrétního ustanovení. K rozkolu mezi teorií a praxí dochází z různých důvodů, např. *neochota zúčastněných, nezkušenost, nevzdělanost, absence motivace, neexistence řádné kontroly* atp. Jelikož ovšem cílem právní úpravy není zajistit práva a ochranu subjektů pouze v teoretické rovině, je zapotřebí, aby praxe plně odrážela záměr právní úpravy. Tento problém je nejen mimořádně škodlivý, jelikož brání faktickému uplatnění zaručených práv, ale zároveň i velmi obtížně řešitelný, jelikož pouhou úpravou legislativy k jeho nápravě nedojde.

Z hlediska naplňování práv obětí trestných činů, je největší rozkol mezi právem a aplikační praxí v přípravném řízení, respektive přístupu k obětem ještě před jeho začátkem. Osoby, které se dostávají do kontaktu s oběťmi, nejsou řádně proškolené a často podléhají různým *mýtům, stereotypům a předsudkům* zakořeněným ve společnosti, což má za následek jejich nesprávný přístup k obětem. To může vést buďto k *sekundární viktimizaci* obětí nebo v krajních případech až k *odepření spravedlnosti*.

Mám za to, že cestou ke zlepšení však nejsou sankce či různé disciplinární postihy, nýbrž je třeba zvolit opačnou cestu *pozitivní motivace a vzdělávání*. Zaprvé by mělo být v rámci výcviku policistů a dalších osob, které se dostávají do kontaktu s oběťmi trestných činů, zavedeno školení o obětech trestných činů, přístupu k zvláště zranitelným obětem a zvláštěnostech obětí některých druhů trestných činů, aby se do aplikační praxe přenesly moderní *viktimologické poznatky*.

Zákon by dále měl umožnit mechanismus, kterým by oběti mohly poskytovat *zpětnou vazbu* ohledně jejich spokojenosti s průběhem trestního řízení a to nejen

negativní, ale i *pozitivní*. Mohlo by tak být činěno kupříkladu formou dobrovolného dotazníku. Pro nápravu problému jsou totiž potřebné informace, v čem konkrétně systém selhává a na základě těchto informací je pak možné situaci zlepšit. Při spokojenosti oběti by bylo na místě v zájmu pozitivní motivace zúčastněné OČTŘ *bonifikovat*. Analýza těchto informací by zároveň ukázala, v jakých konkrétních případech a oblastech dochází k největší nespokojenosti obětí trestných činů a umožnila by jejich cílené zlepšení.

Jelikož se dlouhodobě diskutuje o potřebě dokončení *rekodifikace trestního práva* přijetím nového *trestního řádu*, je nyní nejlepší příležitost zamyslet se nad koncepčními změnami i hlubšího charakteru. Trestní řízení sice zaručuje poškozenému poměrně širokou škálu práv a možností jejich uplatnění, nicméně jak jsem popsal výše, je stále mnoho prostoru pro zlepšení a rekodifikace k tomu poskytuje nejotevřenější podmínky. S nadějí očekávám, že posílení práv a postavení obětí trestných činů bude jednou z důkladně diskutovaných oblastí při tvorbě nového trestního řádu.

Závěr

V této diplomové práci jsem se zabýval otázkou *práv a postavení obětí trestných činů* v trestním řízení a reálné uplatnitelnosti těchto práv. Došel jsem k závěru, že v průběhu vývoje právní úpravy doznalo postavení oběti trestného činu v trestním řízení značného zlepšení a jak trestní řád, tak nový zákon o obětech trestných činů poskytují velmi široký katalog práv pro oběti trestné činnosti.

Zákon o obětech trestných činů zaručuje obětem práva, která jim poskytují zvýšenou ochranu z mnoha různých hledisek a zvláštní péči ze strany státu, která reaguje na nezaviněný stav oběti v důsledku trestného činu. Tímto zákonem je oběť chráněna před *druhotnou újmou a ohrožením ze strany pachatele*, jakož jsou jí i zaručena práva na *odbornou pomoc*, jež je v určitých případech *bezplatná*, či na *peněžitou pomoc* ze strany státu pro oběti některých trestných činů. Zákon rovněž zohlednil viktimologické poznatky zavedením kategorie *zvlášť zranitelných obětí*, které vyžadují zvýšenou míru ochrany a citlivější přístup. Všechna práva jsou zastřešena *právem na informace*, které zajišťuje, že oběť bude o svých právech a možnostech informována, což je předpoklad pro jejich uplatnění. Tímto vším bylo značně posíleno postavení oběti a zájem na její ochraně v průběhu trestního řízení, ale i mimo něj, byl posunut do popředí zájmu odborné i laické veřejnosti.

Trestní řád byl s přijetím zákona o obětech trestných činů novelizován, přičemž pravděpodobně nejvýznamnější změnou je zavedení institutu *předběžných opatření* do trestního řízení. Tento institut umožňuje efektivnější ochranu společnosti, ale i oběti trestného činu a představuje méně invazivní metodu kontroly obviněného, oproti institutu vazby. Poškozený je nadán mnoha právy k podpoře svých zájmů v trestním řízení, a ačkoli je nepochybné, že trestní řád stále obsahuje mnoho prostoru pro zlepšení, legislativní tendence jsou v tomto ohledu právům obětí trestných činů nakloněny. Největším problémem je za současného stavu ovšem *aplikační praxe*, která častokrát přehlíží vývoj právní úpravy a zaručená práva naplňuje pouze po *formální stránce*. V roce 2015 má dojít k analýze dopadu zákona o obětech trestných činů, která jistě poskytne podrobnější informace o jeho efektivnosti. Přes všechny nedostatky však nemám pochyb, že vývoj jde správným směrem.

Seznam použité literatury

Monografie

1. Císařová, D. Čížková, J. *Poškozený v československém trestním řízení*. Praha, Acta Universitatis Carolinae. Iuridica monographia, 1982, s. 5-85.
2. Čírtková, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. 1. vydání. Praha : Portál, 2014, 160 s. ISBN 978-80-262-0582-1.
3. Gřivna, T. *Soukromá žaloba v trestním řízení*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2006, 121 s. ISBN 80-246-1107-4.
4. Gřivna, T., Šámal, P., Válková, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2014, 536 s. ISBN 978-80-7400-513-8.
5. Jelínek, J. *Poškozený v českém trestním řízení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998, 190 s. ISBN 80-7184-618-x.
6. Jelínek, J. a kolektiv: *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, 320 s. ISBN 978-80-7502-016-1.
7. Jelínek, J. a kolektiv: *Trestní právo procesní*. 3. vydání. Praha: Leges, 2013, 864 s. ISBN 978-80-87576-44-1.
8. Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, 912 s. ISBN 978-80-87212-49-3.
9. Jelínek, J., Gřivna, T.: *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, 256 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
10. Kallab, J. *Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské: (část obecná i zvláštní)*. V Praze: Melantrich, 1935, XVIII, 337 s.
11. Látal, J. *Poškozený v trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: SEVT, 1994, 246 s.
12. Novotný, Oto., Zapletal, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vyd. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. 528 s. ISBN 978-80-7353-376-8.
13. Rolenc, O. Několik poznámek k adheznímu řízení. *Socialistická zákonnost*, 1955, 548 s.
14. Růžička, M., Púry, F., Zezulová, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, 759 s. ISBN 978-80-7179-559-9.

15. Storch, F. Řízení trestní rakouské. I. díl. Praha : J. Otto, 1887, 281 s.
16. Tobolowsky, Peggy M. *Crime victim rights and remedies*. 2nd ed. Durham, USA: Carolina Academic Press, c2010, xiii, 348 s. ISBN 978-1-59460-578-9.

Odborné časopisy

17. Doyle, Charles. Crime Victims' Rights Act: A Summary and Legal Analysis of 18 U.S.C. 3771. Congressional Research Service Reports. 24.4.2012. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://fas.org/sgp/crs/misc/RL33679.pdf>

Dokumenty a právní předpisy

18. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů
19. Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále jen „důvodová zpráva“). In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR.
20. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
21. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
22. Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů
23. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
24. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách
25. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
26. Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením
27. Zákon č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací
28. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
29. Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě
30. Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
31. Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
32. Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
33. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

34. Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů
35. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.
36. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU ze dne 13. prosince 2011 o evropském ochranném příkazu.
37. Směrnice Rady 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů
38. Title 18 U.S.C., Crimes and Criminal Procedure
39. Title 42 U.S.C., Public Health and Welfare

Internetové zdroje

40. Cornell University Law school: Title 18 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 1.3.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18>
41. Cornell University Law school: Title 42 U.S. Code [online]. Legal Information Institute. Poslední změna 1.3.2015 [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/42>
42. JELÍNEK, Jiří. Předběžná opatření v trestním řízení. *Bulletin-advokacie* [online]. 2013 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/predbezna-opatreni-v-trestnim-rizeni>
43. La Strada. Paradoxní situace: právní informace by mohl obětem trestných činů poskytovat laik [online]. © 2010 – 2014. [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.strada.cz/cz/component/content/article/7-aktuality/89-la-strada-k-navrhu-zakona-o-obetech-trestnych-cinu>
44. Office for Victims of Crime. Crime Victims' Fund [online]. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://www.ovc.gov>
45. United States Department of Justice. The Reality of Restitution [online]. [cit. 3.3.2015]. Dostupné z: <http://www.justice.gov/usao-sdil/victim-witness-assistance/reality-restitution>

Práva obětí trestných činů a možnosti jejich uplatnění v trestním řízení

Rights of the victims of crimes and options of their employment during the criminal proceedings

Resumé

Tato diplomová práce se zabývá právy obětí trestných činů, jejich postavením v trestním řízení a reálnou uplatnitelností zaručených práv. Obsahuje pojednání o historii vývoje právní úpravy této problematiky, přičemž dochází k závěru, že obzvláště v posledních padesáti letech se postavení a rozsah práv obětí trestných činů neustále zlepšuje. Oběť trestného činu je čím dál méně pouhým nositelem důkazů o trestném činu a více se stává aktivním účastníkem trestního řízení, který má na jeho výsledku též svůj zájem. Spolu s přijetím nového zákona o obětech trestných činů byla do právního řádu České republiky zavedena celá škála práv, která zaručují obětem trestné činnosti zvláštní péči a přístup ze strany státu a jeho orgánů. Oběť je dle smyslu tohoto zákona brána jako osoba, která se nezaviněně stala terčem útoku ve formě trestné činnosti a jako takové je jí třeba poskytnout pomoc, jak odbornou, finanční, tak i pomoc ve formě vstřícného přístupu a pochopení.

Jedním z hlavních účelů zákona o obětech trestných činů je prevence a ochrana před vznikem druhotné újmy, která je oběti způsobena necitlivým přístupem orgánů činných v trestním řízení, médií, pachatele a jejího okolí. Dopad primární viktimizace je tak prohlubován a újma takto vzniklá oběti může přesahovat újmu způsobenou samotným trestným činem. Zákon je v účinnosti teprve krátce, avšak již nyní má pozitivní dopad na postavení obětí v trestním řízení i mimo něj. Prostor pro zlepšení je však stále značný, a to obzvláště z hlediska práv a postavení oběti přímo v trestním řízení. V závěru diplomové práce jsem poskytl sérii návrhů, jak konkrétně by bylo možné právní úpravu dále rozvíjet. Soustředit se však je zapotřebí vedle úpravy legislativy i na samotnou aplikační praxi, která s vývojem právní úpravy nedrží

důsledně krok. V tomto směru je nutné cíleně vzdělávat osoby, které se dostávají do kontaktu s oběťmi trestných činů a řádné uplatňování práv obětí trestných činů náležitě kontrolovat a vymáhat.

Klíčová slova

Oběť trestného činu, sekundární viktimizace, reálná uplatnitelnost práv obětí

Abstract

This master's thesis inquires into crime victims' rights, their status in the criminal proceedings and actual employability of their guaranteed rights. It contains a brief history of development of the legislative concerning the topic. My thesis comes to a conclusion that especially in the last fifty years, the status and range of crime victims' rights has been constantly improving. Crime victim is becoming less and less just a bearer of evidence of the crime and is more and more becoming an active subject of the criminal proceedings, on which they also have their interest. With the passing of the new Crime Victims' Rights Act, the Czech legal system was enriched by a wide array of victims' rights that provides special care and approach from the state and its authorities. In the heart of the new act is the victim as a target of an undeserved attack in the form of a crime and as such is entitled to help. Necessary help provided to the victim is not only specialized psychological and social assistance, but also straightforward financial help and a kind and understanding approach.

One of the main goals of the Crime Victims' Rights Act is prevention and protection from the secondary victimization, which is caused by insensitive approach of the investigative, prosecuting and adjudicative bodies, the media, the perpetrator and the victims' surroundings. The impact of the primary victimization is thus deepened and the harm that it causes may outweigh even the harm caused by the crime itself. The act is in effect only for a short time as of yet, however, it already has a positive impact on the status of the victim in the criminal proceedings and outside of it. But there is still much room for improvement, especially concerning the rights of the victim in the criminal proceedings. At the end of my thesis I have contemplated a few ideas, how specifically can the legislation be further developed for the better. Focusing on the legislation alone

is, however, not enough, because the problem also lies in the actual practice, which doesn't correctly keep up with the development of the law. In this regard it is necessary to educate all the persons, who get in contact with crime victims and vigilantly oversee and enforce due employment of crime victims' rights.

Key words

Crime victim, secondary victimization, actual employability of victims' rights